

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

(2)

Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim OKATAN* (*Assist. Prof. Dr. H. İbrahim OKATAN*)
TÜRKÇE: SÛDÎ'NİN ŞERH-İ BOSTAN'INDA GEÇEN ARKAİK KELİMELER
ENGLISH: THE ARCHAIC WORDS USED IN SUDİ'S ANNOTATED WORK OF BOSTAN

ÖZET

Sûdî, 16. yüzyılda yaşamış ve İran edebiyatının üç önemli ve temel sayılan eserine şerh yazmıştır. Bunlar İranlı büyük şair Hâfız'ın Divan'ına yazdığı şerhi ve İranlı Şeyh Sâdî-i Şîrâzî'ye ait Gulistan adlı eserin şerhi ve yine Şeyh Sâdî-i Şîrâzî'ye ait Bostan adlı eserin şerhidir. Bu üç eser yalnız İran'da değil Anadolu sahasında da çok okunan ve dünyanın pek çok diline tercüme edilmiş klasik eserlerdendir. Sûdî'nin Bostan Şerhi, edebiyatımız ve dilimiz açısından önemli sayıda arkaik kelimeyi içinde barındıran bir eserdir.

Bu makalede Sûdî'nin Bostan şerhinde geçen arkaik kelimeler incelendi, arkaik kelimelerin diğer yazar ve şairler tarafından kullanımlarıyla mukayesesi yapıldı ve Sûdî'nin ne kadar çok arkaik kelimeye yer verdiği ortaya konuldu. Sûdî, Bostan'ı şerh ederken diğer şarihlerin şerh metodunu izlemiş; o dönemde anlaşılabilen Türkçe arkaik kelimelere şerhinde bolca/sıkça yer vermiştir. Edebî eserler, bir dilin gelişmesine hizmet ettikleri gibi o dili gelecek nesillere ulaştıran belge niteliğindedir. Bugün dilimizde kullanımdan düşmüş çok sayıda Türkçe kelime vardır.

Anahtar Kelimeler: Arkaik Kelimeler, Divan Edebiyatı, Sûdî, Şerh-i Bostan, Türkçe.
Jel Kodu: Z11

ABSTRACT

Sûdî, lived in the sixteenth century, is a writer who wrote commentaries to three works of literature as listed significant and basic pieces of Iranian literature. They are annotated with Divan of Hafiz, Gulistan and Bostan works of Sa'di Şîrâzî. These three works have not only been read in Iran but in the Anatolian area and widely translated into many of the world classic works. Sûdî's Bostan Commentary includes a significant number of words of archaic language that are really important in terms of our literature and language.

In this article, the archaic words in Sûdî's Bostan Commentary have been viewed, the use of archaic words by other writers and poets has been compared and Sûdî has been put forth to wield a lot of archaic words. As writing the commentary on Bostan, Sûdî followed the method of other commentators and he gave plenty of places in his commentary to Turkish archaic words that could be understood at that time. Literary works as they serve the development of a language is a document that conveys the language for future generations. There are a large number of Turkish words have fallen from the use of language today.

Keywords: Archaic Words, Bostan Commentary, Divan Literature, Sûdî, Turkish.
Jel Code: Z11

* Yrd. Doç. Dr., Polis Akademisi Başkanlığı, Ankara/TÜRKİYE; Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: sahsuvar06@hotmail.com.

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

1. GİRİŞ

ARKAİZM (ESKİCİLLİK) NEDİR, NASIL ANLAŞILMALI?

Eskicil kelimeden ne anlaşıldığını ortaya koymakla konuya başlamak gerekir. Dilbilim sözlüğünde eskicil kelime hakkında şu tanımlama görülür: Eski biçim [Alm. Archaismus] [Fr. archaisme] [İng. archaism]: Kullanımdan düşmüş bulunan sözlüksel birim, sözdizimsel olgu, vb. (B. Vardar, 1978: 76) Yabancı dildeki terim sözlüklerine baktığımızda ise sözcüğün “eskiçağa ait, eskiye ait, eski tarzda; eski moda” anlamlarına gelen Yun. archaios'un türevleri olduğunu görürüz. Örneğin hitabette konuşmanın etkileyici olması amacıyla, konuşmanın etkisini Artırmak amacıyla eskiye özgü sözcüklerin, eski deyimlerin kullanılmasıdır (Ölmez 2003: 135-142) Fransızca archaisme kelimesinden alınan arkaizm, edebiyatta şu şekilde tanımlanır: “Konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan (eski söz veya deyim)” (Türkçe Sözlük 2011: 153). “Kullanıldığı çağdan daha eski bir çağa ait bir biçimin, bir yapının özelliği” (Türkçe Sözlük 2011: 153). Gerçekte Türkiye’de yayımlanmış dilbilimi sözlükleri tarihsel dilbilimi, tarihsel Türk dilbilimi konusunda terimler, tanımlar ve örnekler açısından eksik ya da yetersizdir. Ölmez eskicil kelimenin ne olduğunu hocası Tekin’den öğrendiğini “...arkaizm-arkaiklik veya es-kicillik anlayışında, tanımındabir dilde Eski Türkçeyle karşılaştırıldığında, öteki Türk dillerinde bulunmayan ses ve yapı özelliklerinin yanı sıra sözlüksel biçimlerinde Eski-Türkçeye benzer biçimde yaşaması, kullanılmasıdır.” der (Ölmez 2003). Alman Tüfkolog Gerhard Doerfer Halaçça’nın ses özelliklerini koruması sayesinde, arkaik özellikler taşıyan bir Türk dili olduğunu ifade eder. (Doerfer 1974) Eskicil kelime tanımlamasıyla ilgili olarak Ölmez “...gerçekte her Türk dilinde, öteki dillere ve dönemlere göre eskicil yönler, sesbilgisi özelliği, söz yapımı ve sözlük özelliği bulunabilir.” hükmünü verir (Ölmez 2003). Ölmez “...yine söz varlığındaki öğeler açısından bakıldığında, tek tek her Türk dilinin eskicil öğeler içerdiğini söyleyebiliriz” şeklinde görüşlerini tamamlar.

TDK’daki iki tarifin ortak yönü arkaikliğe konu olan kelimenin geçmişle olan bağıdır. Diğer taraftan kelimenin kullanıldığı çağ ile olan ilgisinin bu arkaik (eskicil) özelliğine bakarak kesilmiş olmasıdır. Kelimelerde arkaikliğin kıstası ne olmalıdır? Kullanımdan düşme, dilde çevrimden çıkmış bulunma ibareleri açıklığa kavuşursa hangi kelimenin arkaik sayılacağı meselesi büyük ölçüde cevap bulmuş olur. Arkaizme esas oluşturan zaman dilimini, Sûdî’nin çağına göre kullanılmayan kelimeler ve günümüzde kullanılmayan kelimeler olarak belirlemek ve arkaik kelime ve ekleri zamanımıza ulaşamayanlar olarak sınırlamak doğru bir yaklaşım olmalıdır.

Arkaiklik konusunda bir başka problem eskimiş kelime kaydının nasıl belirleneceğidir (Argunşah 2003: 26-31). Türkçe Sözlük’te geçen ve eskimiş kaydı düşülen kelimelerin eskidiğine neye bakıp karar verilecek? Kelimelerin günümüzde kullanımları dikkate alınırsa eskimiş kelime kaydının bir takım olumsuzlukları içinde barındırdığını söylemek zor olmasa gerektir (Özdemir 2012).

Kelimelerin eskicilliği hakkında araştırmacılar arasında tam bir mutabakat olmamakla birlikte şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür: 1. Günümüzde kullanılmayan, kullanımdan düşmüş kelimelere eskicil kelime denir. 2. Bir kelimenin eskicil olup olmadığını eskicil kelimeleri belirleyen sözlüklerin tespitlerine dayanılarak söyleyenebilir. 3. Kelimenin ses

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

yapısı ve eklerin ses özellikleri ve bir dönemde kullanılmış ve terk edilmiş olmalarına göre hüküm verilebilir. 4. Daha XIII. asırdaki bazı Türkçe kelimelerin eskicil olduğuna karar verilmişse bundan sonraki asırlarda bu kelimelere eskicil değildir demek bilimsel verileri dikkate almamak anlamına gelir. 5. Türkçe’de arkaik kelimenin ne olduğu konusunda tartışma devam etmekle birlikte önmeli dilcilerin tanımlarına ve uygulamalarına bakılarak bu makale hazırlandı.

2. SÛDÎ’NİN ŞERH-İ BOSTAN’DA ARKAİK KELİMLERİ KULLANMA SEBEPLERİ

Sûdî’nin Bostan Şerhi’nde Arapça-Farsça kelimelerin şerhleri esas alınmakla birlikte, şârihin Arapça-Farsça kelimelere verdiği Türkçe karşılıklar XVI. yüzyıl Türkçe söz varlığı hakkında ipuçları barındırmaktadır. Şerhler Türk edebiyatında devamlı olarak başvuru kaynağı olagelmıştır. Arapça ve Farsça yazılmış, anlaşılması güç bazı metinleri şerh etmek, Klasik Türk edebiyatında bir gelenek oluşturacak kadar disipline bağlı ciddi çalışmalardır. Sûdî’nin şerhte başarılı, eserlerinin ana gövdesini oluşturan ve yöntem olarak esas aldığı şârihane merakı ve açıklama gayretidir. Sûdî, ömrünün büyük bir kısmını vâkıf olduğu Arapça ve Farsça eserleri tetkik ile geçirmiştir (Ayar 2007: 2). Hâfız, Şeyh Sa’dî-i Şirâzî denince, bu iki büyük şairin yorumcusu olarak kabul edilen Osmanlı şârihi Sûdî-i Bosnevî akla gelmektedir. Edebî metin şerhi, bir metnin daha iyi anlaşılması için, içinde geçen kelimelerin tahlili, edebî sanatların tesbiti, mazmunların işaret ettiği yerlerin tarifi ve aynı metnin ilişki içinde olduğu benzer metinlerle mukayesesi şeklinde yapılmıştır. Bostan Şerhi, şerh edebiyatı, divan nesri ve eserde geçen Türkçe asıllı kelimeler açısından önemli bir eserdir. Sûdî Bostan Şerhi’nde 295 adet arkaik kelimeye yer vermiştir. Bu kadar çok sayıda eskicil kelime kullanımı dil araştırmacılarına Türkçe’nin seyrini takip açısından yol gösterecektir.

1. Arapça ve Farsçaya son derece vâkıf olan bu kıymetli dil bilgini bu dillerin en mühim eserlerini şerh ve tercüme suretiyle Türkçeye kazandırmıştır. (Türk Ansiklopedisi 1980) Arapça ve Farsçanın zengin anlatım gücü, kelime zenginliğine Türkçe karşılık vermek ve Türkçenin anlatım genişliğini ortaya koymak amacıyla şerhlerinde Türkçe kelime kullanmaya özen göstermiştir. Türk yazar ve şairler üzerinde Sa’dî’nin sürekli bir etkisi görülür. Sa’dî etkisi klasik edebiyatımızda görüldüğü gibi Mehmet Akif’te de kendisini gösterir. (Kortantamer 1993) Bu etki sadece mısra, beyit ve şiirle sınırlı değildir. Bazı yazar ve şairler Bostan ve Gülistan adlı eserlerinin Türkçe çevirilerini yaparken bazıları da bu eserleri şerh etme (açıklama) cesareti göstermişlerdir (Zavotçu 2009).

Sûdî Bostan Şerhi’ni yazmadan önce Hafız Divanı Şerhi ve Gülistan Şerh’ini yazarak şerh tekniğini geliştirmiş, Bostan Şerhi’ni ustalık döneminde kaleme almıştır. Hafız Divanı Şerhi’nin sonunda geçen âac: h. 1003= (m.1594) terimiyle bu şerhin yazıldığı tarihi açıklar:

Şu dem ki şerhine dil buldı fırsat

âac idi sorar iseñ sÂl-i hicret (Şerh-i Divan-ı Hafız h.1250=m.1854)

Gülistan Şerhi’nin sonunda yer alan âad: (h.1004)= (m.1595) terimiyle de eserin telif tarihini beyan eder:

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

Şu dem kim şerhe hÂtif didi temmet
âad idi sorar isen sÂl-i hicret
Safer mÂhınıñ üçünciydi rÿzi
Ki tekmilini MevlÂ kıldı rÿzi. (Sÿdi h.1249=m.1833)
Bostan Şerhi'nin sonunda ise âav: (h. 2 Şevval 1006)= (m. 8 Mayıs 1598) terimiyle
eserin telif tarihi hakkında bilgi verir.

Şu dem kim ahir oldı şerh-i BostÂn
Bi-èavn-i HÂlik-i HannÂn u MennÂn
Meh-i ŞevvÂlün ikinciydi rÿzi
Dahi èid-i sıyÂmuñ ey suhan-dÂn
âav idi hem sene ol demde ey yÂr
Dahi evvel bahÂr u vakt-i seyrÂn (Sÿdi 1871)

Sûdî üç büyük esere yazdığı şerhinde Türkçe asıllı kelimelere geniş yer vermiş olması şerh tekniği açısından normal karşılanabilir bir durumdur. Çünkü Farsça yazılmış eseri Türkçe yorumlarken Farsça her kelimenin karşılığını Türkçe vermek zorundadır.

2. Sûdî şerhinde yer yer Arapça ve Farsça kelimeler kullanmak mümkün olduğu halde tercihini Türkçe asıllı kelimelerden tarafa kullanmıştır. Sûdî sâde Türkçe ile eser veren bir edebiyatçıdır. Onun sade Türkçeyle başarılı eser verdiği konusuna değişik araştırmalarda değinilmiştir. “Şerhlerinde oldukça sade bir Türkçe kullandı. Asıl metne nüfuz bakımından özellikle Bostan, Gülistan ve Hafız Divanı şerhleri başarılıdır” (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı 2007). Bostan Şerhi, yazara hem konu zenginliği hem de şerhedilen eserde geçen kelime ve kavramları açıklamak amacıyla Türkçenin söz varlıklarını kullanma imkânı tanır. Sûdî'nin Arap ve Fars dillerine hâkimiyeti sayesinde yazdığı Şerh-i Bostan uzun asırlar boyu medreselerde nesir örneği olarak okutulmuştur. Sûdî'nin Hafız Divanı Şerhi doktora çalışması olarak incelenmiş (Kaya 2008) ve Gülistan Şerhi de başka bir doktora çalışmasının konusu olmuştur (Polat 2006). Kaya, Sûdî'nin Hafız Divanı Şerhi'nde Türkçe asıllı kelime kullanımıyla ilgili olarak şu tespitlerde bulunur: “Sûdî şerhinde Türkçe asıllı kelimeler oldukça büyük bir yekûn tutar. O Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını verirken tavrını Türkçeden yana ortaya kor. Eser boyunca bu tercihini tutarlı bir şekilde devam ettirir. Bu husus, ondaki Türkçe sevgisinin güçlü olduğunun göstergesidir. Tarama Sözlüğü ve diğer sözlüklerde bulamadığımız (bazı) Türkçe asıllı kelimeler Sûdî şerhinde bulunmaktadır. Tamlamaların sınıflandırmasında ve anlamlandırmasında keskin bir zekânın pırlıtısını taşıyan ifadeler şarihimizin metnin anlaşılmasındaki başarısının ana unsurunu oluşturmaktadır. Dilbilim ve anlambilim dallarıyla uğraşanların Sûdî'den öğrenecekleri çok şeyler olduğu kanaatindeyiz” (Kaya 2008: 462).

3. Sûdî bu eserin dibâcesinde, Türkçe ibarelerle Şeyh Sa'dî'nin Bostan'ını şerh edeceğini beyân eder. Bostan Şerhi'ni kendisinden edilen rica üzerine telif ettiğini, maksadının Farsça öğrenen talebelere ve câhil kimselerin şerhinden yaralanması mümkün olsun diye bu şerhi yazdığını ifade eder: “...ekrem-i benî Âdem Şeyò-i óarem-i medine èÖmer Efendi tayyibe'llÂhü rÿòahü ve zÂde fi àureful-cinÂn, fütÿoe hezÂr uâôarrue ve

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

niyAz ile içerü girdi. El-kelAm-i yecrü'l-kelAm ve yensAk-ı ile'l-merAm óasebince KitAb-ı BýstAn ki maótybdur. NefAyis-i emAl-i áaribeéi ve letÁeif-i nesÁyió ve èuzzAt-ı èa-cibeéi ki her birisi muóAcdur óallü'l-elfAd-ı meèAniye ve tebyin-i uáyl-i mebAniye. Bu mübÁrek ve hümÁyyn kitabı ziyÁde medó ve iurÁ eyledükden soñra buyurdu ki senden temenni iderüm ki bunu Türki èibÁratla şeró eylesesün ki müşkilAt beyAn ve muèillatı èayAn olup èibÁrAtı maèlym (3) ve istièmAlAtı mefhým, qAnynı mazbyü ve üslybí merbyt vÁüie ola. TÁ kim FÁrиси teèallümüne rÁab olanlar eshel ve cehele istifÁde idüp óayır daèÁya baèiá olasuz.” (Súdi 1871: 2) Türkçe ibarelerle şerh yazacağını eserin dibacesinde söyleyen yazarın şerhinde bunu uyguladığı görülür. Ayrıca “talebelere” ve “cahil kişilere” dil öğretmek muradı olduğu da yazarın ifadelerinden anlaşılır. Súdi Farsça yazılan bir eseri Türe şerhederek hem asırlarca medreselerde okutulan bir eser yazmış oldu hem de Türkçeye kalıcı hizmetler yapmış oldu. Osmanlı medreselerinde Hafız Divanı ve Şeyh Sa'di-i Şirazi'nin Bostan ve Gülistan'ı örnek metin olarak okutulan baş yapıtlar arasındaydı. Bu üç eseri şerheden Súdi kendi ilim ve kültürüne ne derece güvendiğini ortaya koymuştur.

4. Súdi'nin Bostan Şerhi'nde dil kullanımından doğan yanlışlıklara asla tahammül göstermeyen bir kişilik olduğu görülür. Súdi güçlü bir bilgi ve sağlam bir mantık taşımasının yanında Arapça ve Farsça konuşulan merkezlerde uzun süreler yaşamış ve oralarda bu dillerin üstadlarıyla görüşmüş ve onlardan ders almıştır. Súdi Arapça, Farsça ve Türkçenin bir dil otoritesi ve uygulayıcısıdır. Farsça kelimelerde, Arapça ibarelerde ve Türkçe anlamlarda doğru dil kullanılmasını ister. Kendinden önce Bostan Şerhi yazmış olan Şemèi ve Sürýri'ye yönelik bu eleştiriler eserin el yazması nüshalarında ve baskı nüshasında derkenar not olarak “Redd-i Şemèi” veya “Redd-i Sürýri” veya “Redd-i Sürýri ve Redd-i Şemèi” şeklinde reddiyeler yazmıştır. Súdi rakiplerine hiç merhamet göstermemiş, onları yaptıkları ek yanlışları, terkip hataları, kelime hataları, yerinde ve uygun kelime kullanamama ve tercüme hatalarıyla eleştirmiştir. Eleřtirilerini doğrudan şerh metnine dayandırmış ya da şerhte kullandıkları hatalı nüshaya dayandırmıştır. Súdi Hafız Divanı Şerhi ve Gülistan Şerhi'nde benzer bir yol izlemiş eserlerin derkenarlarında “Redd-i Şemèi, Redd-i Sürýri, Redd-i Sürýri ve Redd-i Şemèi” gibi notlar düşmüştür (Kaya 2008:170, Yılmaz 2007: 283). Şemèi Bostan Şerhi'nin baskı nüshasında görüldüğu üzere 206 defa eleştirilen yazardır. Daha sonra 117 defa eleştiriyle Sürýri gelir, hem Sürýri hem de Şemèi birlikte 111 defa eleştirilir. Sürürí'ye ilim ve kemalatından dolayı sayđı besleyen yazar onu eleştirmekten geri durmaz: “MîrÁe-i evvelüñ maènÁsını “Óalúaé-i óikirde şevú ve vecd ve simÁe ve óevú ve áafÁ lÁzım deáüldür” diyen ne beytüñ maènÁsına vÁáıldur ve ne simÁe ve áafÁya. Ve tahrirÁtında simÁe geldiği yirlerde áyfiler ve meveleviler simÁe maènÁsına óaml ider ve kendinüñ zuèm-ı fÁsidince Soóbetü'l-EbrÁrı baèó nÁkiá mübtedilere taèlim ider geçinür. ÓAlbyki ol kitAb-ı şerifüñ otuz dördüncü èaúdi simÁedan murÁdı tamam beyAn ider. İsteyen anda görsün. Ve bu kitAb-ı müsteuÁb daóı bundan soñra gelen ebyÁtda simÁe icmÁlen beyAn buyurmuşdur. áarÁbet bundadur ki Sürýri gibi mütebbue-ı fÁóıl mîrÁe-i evvelüñ maènÁsında yaèni “hemín ÁvÁz-ı muürib sebab-i simÁe ne-bÁşed” dimiş. Bu edÁdan óÁhir budur ki simÁe meókyruñ añladıáı maènÁya óaml eylemişdür. Ve bu óaml maóó-ı fÁsiddür. Fe-teèemmel.” (Súdi 1871: 584)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

Derkenar notta “Redd-i Şemèi” yazan aşağıdaki alıntıda Şemèi ile aralarındaki bilimsel çekişmeyi gösterir ve Şem’i’yi Farsça bilmemekle, yazdıklarının bilimsel veriler olmayıp saçmaladığını, halkın bu rezaleti fark etmemesi sebebiyle hala onun yazdığı şerhlere kıymet verip okuduklarını anlatır: “MıārÀèi āÀnînüñ maènĀsını birisi “şemè Āteşini ol maóbÿbuñ etegine üutdı. Yaèni laùife ile şemèi etegine üutdı ittifĀúĀ dĀmen yandı” diyen gec üabiè kimsenüñ böyle yĀveleri bièadd ü bi-óaddür. áarĀbet bundadır ki bu miúdĀr biĀĀetle FĀrisi kitablara řeró söyleye ve òalú terziúĀt ve yĀvelerini añlamayup řerólerini yazmaāa muúayyed olurlar.” (Sûdî 1871: 523)

Arapça beyitlereki hataları eleştirir: Maèlÿm ola ki Sürÿri bunda èArab’uñ bir meřÿr üüèasın irĀd eylemiş ve üç yirde òauĀ eylemiş. **Şièr:**

CĀéet SüleymĀne yevmü’l-èarøi nemlet/ Bi nĀfi ricli cerĀdin ve kĀne fi fiĤĀ
Terennümet bi fañiú’l-úavl ve iètiðaret/ Īnne’l-hedĀyĀ bi miúdĀrı mühdihĀ

Nemlet didügi ve kĀne fièlini vĀvla òikir eyledügi ve “bi miúdĀr” èibĀretini bĀ ile irĀd eyledügi řièr nĀ-mevzÿn eylemiş. Pes bu üüèanuñ āaóioi budur. **Kiüèa:**

CĀéet SüleymĀne yevme’l-èarøi úubberet/ Bi nĀfi ricli cerĀdin kĀne fi-fiĤĀ
Terennümet bi-laùifu’l-úavl ve iètiðaret/ Īnne’l-hedĀyĀ èalĀ miúdĀrı mühdihĀ

Úubberet úĀf’uñ øammı ve bĀ’nuñ teşdidiyle ve fetóiyile toygar úuşuna dirler. Koniti Ebu’l-Lücdür. Farsca çekĀ ve çekĀvek dirler kĀf-ı èArablarla. (Sûdî 1871: 413)

Sûdî kelimelerin yanlış okunmasına ve dolayısıyla yanlış anlam verilmesine kızar ve bu konuda şunları ifade eder: “Merv Öorasan vilĀyetinde bir řehrüñ ismidür. Īsm-i mensÿbi Mervezi gelür. ŞĀhidü Tuófe’sinde: “Īki köydür RĀz u Mervezdür biri/ Şol vilĀyetde ki şehridür heri” didügi sehv ve òauĀdur. ZirĀ RĀz u Mervez adlı bir köy youdur. Belki biri Rey’dür ve biri Mervdür. Şüðÿöen nisbet olunurlar. RĀzi ve Mervezi dirler. Feteèemmel ve’ófað.” (Sûdî 1871: 533)

Sûdî dil yanlışlarını hoş görmeyen ve doğru dil kullanımına özen gösteren, ister Farsça ister Arapça isterse de Türkçe olsun hatalı kelime kullanımlarına işaret eden ve eleştiren bir yazar elbette kendisi Türkçe kullanımında titiz davranacaktır. Bir dil bilgini olan Sûdî’nin şerhinde Türkçe asıllı kelimelerden tarafa ağırlığını koyması gayet normaldir.

3. ESKİ EDEBİYATIN XV., XVI., VE XVII. ASIRLARINDA ARKAİK (ESKİCİL) KELİME KULLANIMI

Bu bölümde XV., XVI., ve XVII. asırlar ele alınacak ve bir karşılaştırma ile eskicil kelime kullanımı gösterilecektir. Bilindiği üzere Batı Türkçesi (Oğuz-Türkmen Grubu) Hazar Denizinin güneyinden batıya uzanan ve Anadolu, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Irak, Suriye, Adalar, Rumeli ve Güney Afrika’da kullanılan dile verilen addır. Üç gruba ayrılır: a. Eski Anodulu Türkçesi b. Osmalica c. Türkiye Türkçesi. Osmanlıca Batı Türkçesinin ikinci devri olup 15. asrın sonlarından 20. asrın başlarına kadar devam etmiş olan yazı dilidir. (Özkan, Tören, Esin 2006: 126) Yunus Emre Eski Anodulu Türkçesiyle eser vermiş ve eskicil kelimeleri şiirlerinde çok kullanmış büyük Türk şairi ve düşünürüdür. Burada ele alınması bir dönemi temsil etmesi dolayısıyladır. Sûdî ve Bîçâre ise Osmanlıca olarak adlandırılan dönemde eser vermişlerdir. XIII/XIV. yy. şairi Yunus Emre ile XVI. yy. yazarı Sûdî ve XVII.

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

yy. şairi Bîcâre Divanı'nda görölen eskicil kelime kullanımını karşılaştırılmıştır.

Türkçe Selçuklular ve Osmanlılarda devlet ve vatanın sahibi olan Türk halkının konuşma diliydi. Oğuz Türkçesine dayanan bu dilin, Anadolu sahasında devlet ve yazı dili hâline gelebilmek için bölgede hâkim diller olan Arapça ve Farsça ile epey mücadele vermiş olduğu da bir gerçektir. Tabîi bu mücadele, millî uyanışın da en güzel göstergesidir (Günşen 2003).

Söz varlığı açısından, bu devrenin başlangıç devresinde, özellikle dinî konuların işlenmediğı eserlerde yabancı (Arapça ve Farsça) unsurların azlığına dikkati çeken Doğan Aksan'a göre, yabancı kelimelerin oranı Sultan Veled'de % 13, Yunus Emre'de % 13 (kimi yerlerde % 22 ve daha çok), Âşık Paşa'nın Garibnâme'sinde % 20, Ahmet Fakih'in Çarhnâme'sinde % 28, Kul Mes'ut'un Kelile ve Dinme çevirisinde ise ortalama % 16 civarındadır (Aksan, 1996:120, 128).

Bu makalede Yunus Emre ile Sûdî eskicil kelime kullanımını bakımından karşılaştırıldığından dolayı Yunus Emre'de eskicil kelime kullanımını konusu sunulmuştur. XIV. yy.da yaşamış olan Yunus Emre Eski Türkçe ile Osmanlı Türkçesi arasında bir geçiş devresi olan Eski Anadolu Türkçesinin kurucularından ve en önemli temsilcilerindedir. Tabiatıyla bu dönemin özelliğı, onun dilinde Eski Türkçe dönemine ait eskicil/arkaik birçok kelimenin yaşadığı görülür. Burada eskicil kelimeleri teker teker saymadan sadece kaç adet eskicil kelime kullanıldığıyla ilgili bilgi sunuldu. Ahmet Caferoğlu Yunus Emre Divanı'nda 22 adet arkaik kelime tespit etmiştir (Caferoğlu 1972).

Mustafa Tatcı'nın hazırladığı Yunus Emre Divanı'nda 24 adet arkaik kelime görülür (Tatcı 1998).

Eraslan XV. asrın Çağatay şairi ve Türkçenin büyük hizmetkârlarından olan Atayî'nin gazellerinde geçen arkaik unsurların 50 kelimedenden ibaret olduğunu ifade eder (Eraslan 1987).

Özdemir XV. asır şairlerinden Sehî Bey'in kullandığı arkaik kelimeler hakkında "Günümüze Göre Sehî Bey Dîvânı'ndaki Arkaik Unsurlar" adlı makalesinde 38 adet arkaik kelime tespit etmiştir (Özdemir 2012).

Necatî'yle başlayıp Bakî, Yahya Bey, Zafî, Hayretî gibi şairlerle gelişen ve Nedim'le çok güçlü bir sese ulaşan mahallileşme çerçevesinde eser veren bir şairler sayesinde yerleşme akımı XVI. yy. şârihi Sûdî ile başarılı bir temsilcisini bulmuştur.

Bozkaplan "Necatî Bey'in Türkçesi" adlı makalesinde bugün standart Türkçede kullanılmayan kelimelerin 41 tane olduğunu tespit etmiştir (Bozkaplan 2011).

Erdoğan XVI. asır şairi Bursalı Rahmî Divanında bugün için kullanımdan düşmüş, arkaik sayılan çeşitli ek ve kelimeler saptamıştır. Bunlar çok fazla olmayıp devri için normal sayılabilecek bir orandadır. Bursalı Rahmî Divanı'nda 43 adet arkaik kelime geçtiğı tespit edilmiştir (Erdoğan 2011).

XVI. asırda şair yazan şairlerimiz eserlerine güzellik katmak için veya vezin gereğı ya da Türkçe geride kalmış kelimeleri kullanarak dilimize hizmet etmek bakımından arkaik kelimelere baş vumuştur.

XVII. yy. divan şairi Sâbit Divanı atasözleri ve deyimlerde olduğu gibi Türkçe kelimelerin kullanımını bakımından da zengindir. Bu kelimelerin bir kısmını günümüzde de

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

kullanılırken bir kısmı da kullanımdan düşerek arkaik hâline dönüşmüştür. Kaplan'ın tespitlerine göre Sâbit Divan'ında 105 adet arkaik kelime görülür (Kaplan 2009).

Aydın'ın Bîçâre Divanı'nda belirlediği eskicil unsurlar ve anlamları şöyledir: (artuk “başka”, ayruk “başka”, baş “yara”, eğlenmek “avutmak, oyalamak”, eksiklü, haylamak “önem vermek”, göyünmek “yanmak”, ıssı “sahip”, iltmek, irgürmek, kaçan, kal-, kanda “nerede”, kangı “hangisi”, kanı “nerede”, kayırmak “ilgilenmek”, nice “nasıl”, çok, bir çok, ol “o”, olar “onlar”, sımak “kırmak”, şol “şu”, tamu “cehennem”, tanlamak “şaşırmak”, tapu “hepsi”, urmak “vurmak”, yelmek “koşmak”, yumak “yıkamak” (Aydın 2007: 40)

Yunus Emre Divanı, Sûdî'nin Şerh-i Bostan'ı ve Bîçâre Divanı'nda geçen arkaik kelimeler ve kelimelerin anlamları bakımından karşılaştırması şöyledir:

4. YUNUS EMRE, SÛDÎ ve BÎÇÂRE'DE ARKAİK KELİME KULLANIMI KARŞILAŞTIRMASI

Yunus Emre Divanı (XIV. yy.)	Sûdî Bostan Şerhi (XVI. yy.)	Bîçâre Divanı (XVII. yy.)
aamak (yükselmek)	aamak (yükselmek)	-----
-----	aldamaú (aldatmak)	aldan- (aldanmak)
alkış (takdis, kutsama)	alkış (dua)	-----
arkurı (eârî)	-----	-----
-----	artuú (fazla, ziyade)	artuú (başka, ayrı)
ayıtmaú (demek, söylemek)	ayruú (başka, diğer)	ayruú (başka, diğer)
balkımaú (parlamak)	ayıtmaú (demek, söylemek)	-----
çav (şöhret, nam)	balkımaú (parlamak)	-----
çeri (asker)	çav (şöhret, nam)	-----
dek/ tek (gibi, eş)	çeri (asker)	-----
-----	dek (gibi, benzer)	-----
ıssı (sıcak)	eksük (eksik)	eksüklü (eksikli)
ivmek (acele etmek)	ıssı (sıcak)	ıssı (sıcak)
úanı (hani)	ivmek (acele etmek)	-----
úanú (hangi)	úanda (nerede)	úanda (nerede)
kiçi (küçük)	úanú (hangi)	-----
úaçan (ne zaman)	kiçi (küçük)	-----
úaranu (karanlık)	kaçan (ne zaman)	-----
úuc-/úoç- (kucaklamak)	úarañu (karanlık)	-----
nice (nasıl, çok, bir çok)	úoçmaú (kucaklamak)	-----
oârı/ uârı (hırsız)	nice (nasıl, çok, bir çok)	-----
ol (o)	uârı (hırsız)	-----
-----	ol (o)	ol (o)
savul (uzaklaşmak)	öñdül (mükafat)	-----
	savul (uzaklaşmak)	-----

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

sımaú (kırmak)	sımaú (kırmak)	sımaú (kırmak)
-----	söyünmek (sönmek)	-----
ùamu (cehennem)	ùamu (cehennem)	-----
ùanık/tanuk (şahit)	ùanık/tanuk (şahit)	-----
ùanlamak (şasırmak)	ùanlamak (şasırmak)	
tütün (duman)	tütün (duman)	
us (akıl)	us (akıl)	
urmaú (vurmak)	urmaú (vurmak)	urmaú (vurmak)
yumaú (yıkamak)	yumaú (yıkamak)	yumaú (yıkamak)
yelmek (koşmak)	yelmek, (yilmek) (koşmak)	yelmek (koşmak)
-----	yüpürmek (koşmak)	-----
yumuş (hizmet)	yumuş (hizmet)	-----

Yunus Emre, Sûdî ve Bîçâre'de eskicil kelime kullanımıyla ilgili karşılaştırmadan çıkarılan neticede şu hususlar söylenebilir:

1. Yunus Emre 14. yy. Eski Anadolu Türkçesi örneğiyle eser vermiş Türkçenin ve Türk şiirinin kurucu şahsiyetlerinden biridir. Sûdî ile Yunus arasında iki asırlık zaman farkı, benzer arkaik kelimeleri kullanmalarına mani teşkil etmez.

2. Sûdî'nin XVI. asırda Bostan Şerhi'nde kullandığı arkaik kelimelerin XVII. asır şairlerinden Bîçâre'nin şiirlerinde de geçmiştir. Bir kelimenin arkaik olması farklı çağlarda kullanılıp kullanılmamasıyla ilgili değil o kelimenin yaşanılan dönemde kullanılıyor olmaması gerekir. Yazar ve şairler anlatımlarına güç katmak veya kafiye ve vezin gereği olarak ya da kültürlerine bağlı olduklarını göstermek amacıyla böyle bir yolu tercih etmiş olabilirler.

3. Sûdî tarafından Şerh-i Bostan'da kullanılan arkaik kelimeler divan şairlerinin kullandığı arkaik kelimelerden sayıca daha çok olduğu tespit edildi. Kıyaslamaya alınan kelimeler ortak benzerlik gösteren kelimelerden seçilmiştir. Elbette Yunus'un kullandığı arkaik kelimeler kıyaslamaya esas alınan kelimelerden ibaret değildir. Ancak Sûdî'de görülen arkaik unsurlar, sayıca, kıyaslanan kelimelerin çok ötesinde bir miktar tutmaktadır. Yunus'ta görülen bazı arkaik unsurlar Sûdî'de görülmez, Sûdî'de görülen bazı arkaik unsurlar da Yunus'ta görülmez.

4. Bu eserlerde geçen arkaik kelimelerin sözü geçen asırlarda kullanımda olmadığı halde yazar tarafından tercihen eserde yer verilen kelimelerdir.

Eskicil kelime bir zamanlar kullanılan fakat zamanla dildeki kullanımdan düşmüş ve kullanılmaz olmuş kelimelere ve eklere denir. Divan edebiyatında arkaik kelime kullanımı çağlara ve şairlere göre farklılıklar gösterir. XIV. yy.dan XVII. yy.a kadar yapılan incelemede bazı şairlerin veya yazarların eserlerini oluştururken eskicil kelimelere çok yer verdiği görülmüştür.

5. ŞERH-İ BOSTAN'DA GEÇEN ARKAİK KELİMELERİN MAHİYETİ

Bostan şerhinde geçen arkaik kelimeler geçme sayısı ve kelimelerin türüne göre şu şekilde özellik gösterir:

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

1. Bostan şerhinde en çok tekrarlanan kelime zamirlerdir. Eserde geçiş tekrarına göre zamirler şöyledir: Ol: 632 defa; şol: 41 defa, ana: 204 defa, anda: 47 defa, andan: 163 defa, anuñ: 197, anlar (anlara, anlarda, anlardan, anları, anlarla, anlarıñ): 138 defa, bunda: 566 defa, bundan: 51 defa, nesne (nesneyi, nesneye, nesnenüñ): 85 defa tekrarlanmaktadır.

Soru zamiri: kim: 49 defa tekrarlanmaktadır.

2. Edatlar da tekrarlanan kelimelerden biridir:

a) Baęlama edatları: deyü: 2 defa, daöi: 55 defa, ancaú: 20 defa, yoösa: 9 defa, gerek... gerek(se): 10 defa, ola ki: 14 defa, yalañuz: 19 defa tekrarlanmaktadır.

b) Sebep ve gaye bildiren çekim edatları: anuñiçün: 8 defa, niteki, nitekim: 73 defa, üzere: 169 defa tekrarlanmaktadır.

c) Çekim edatları: içün: 130 defa, tekrarlanır ancak olmaıiçün, oldıaiçün, vezniçün, eylediğiçün, öarıyetiçün, yapışduaiçün, óauıiçün, eylemekçün, úaldıaiçün gibi birleşik yapılar vardır. Berü: 1 defa, bunuñ birle: 4 defa, dek: 23 defa, öte: 4 defa, ötüri: 1 defa tekrarlanmaktadır.

d) Soru edatları tekrarlanan kelimelerdendir: úande: 13 defa, niçe: 52 defa, úanú: 3 defa, niçün: 37 defa tekrarlanmaktadır.

3. Sıfatlar da çok tekrarlanan kelimelerdendir: yaramaz: 105 defa, eyi: 109 defa tekrarlanmaktadır.

4. Zarflar tekrar edilen kelimelerden bir diğeridir: ancılayın: 49 defa, buncılayın: 19 defa,

Yer ve yön zarfları: úaşra: 28 defa, aşaa: 15 defa, añaru: 1, nireye: 2 defa tekralanır.

Zaman zarfları: gene: 230 defa, bir uaurdan: 8 defa tekrarlanmaktadır.

Tekrarlama zarfları: yine: 3 defa tekrarlanmaktadır.

5. İsimler çoęu defa bir defa geçen kelimeler olmakla birlikte bazı isimler birden çok tekrarlanmaktadır: çeri: 3 defa, uarı: 15 defa, aúça: 31 defa, öñdil: 3 defa, acıraú: 3 defa, aarı: 6 defa, adlı: 14 defa, alçaú: 11 defa, ata: 12 defa, balçuú: 10 defa, isimlerde olumsuzluk anlamı veren deaul: 246 defa tekrarlanmaktadır.

6. Fiillerin bazıları da çoğu kez tekrarlanmaktadır: yelme: 10 defa, yüpürme: 3 defa, eylemek: 138 defa, ãımak: 4 defa tekrarlanmaktadır.

6. şERH-İ BOSTAN'DA GEÇEN ARKAİK KELİMELERİN TESPİTİ ve VERİLİş ŞEKİLLERİ

şerh-i Bostan'da geçen arkaik kelimeler sözlüklerden yararlanılarak belirlendi. Özellikle kelimelerin arkaik olup olmadıklarını belirleme konusunda aşağıda adı geçen sözlüklerin tanıklığından yararlanıldı. XIII. asıra kadar Türkçe arkaik kelimelerin verildiği Clouson sözlüğü bu araştırmada özellikle göz önüne alınmıştır. Çünkü bu sözlükte yer alan kelimeler XIII. asırda arkaik niteliği taşıyan sözcüklerdir. XVII. yy. Türkçenin söz varlığının verildiği Meninski sözlüğü, TDK Tarama Sözlüğü'nün tespit ettiği arkaik unsurlara bu çalışmada yer verildi. Bu makalede ortaya konulan kelimelerin arkaik olup olmamaları Anna Von Gabain, Drevnetyurskiy Slovar, Tietze, Kıpçak Türkçesi Sözlüğü ve Kutadgu Bilig

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

Dizini gibi sözlüklerin tanıklığına başvuruldu. Adı geçen kaynaklarda bulunmayan kelimelere arkaik unsur olarak yer verilmedi. Yimek, virmek, dimek, tağ, turmak gibi ses farklılığı olan kelimelere arkaik kelime olarak değer verilmedi.

1. Anna Marie Von Gabain Sözlüğü: AVGS
2. Clouson Sözlüğü: C
3. Divanü Lügati-it-Türk: DLT
4. Drevnetyursky Slovar: DS
5. Kamûs-ı Türkî: KT
6. Kutadgu Bilig Dizini: KBD
7. Kıpçak Türkçesi Sözlüğü: KLTS
8. Meninski Sözlüğü: M
9. Redhaus Turkish and English Lexion: R
10. Sevortyan Etimologiceskiy Slovar: S
11. TDK Tarama Sözlüğü: TS
12. Tietze 2002 Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati: T

Arkaik kelimeler koyu harflerle listenin en başına konuldu. Sonra kelimenin kaynaklarda tespit edilen anlamları sırasıyla yazıldı. Şerh-i Bostan'da geçen anlamına italik harflerle işaret edildi. Daha sonra yararlanılan sözlüklerin rumuzları verilerek hangi sözlüklerden faydalandığı gösterildi. Bu işlemten sonra sözü geçen kelimenin Şerh-i Bostan'ın neresinde geçtiği örneğiyle birlikte verildi. Bu araştırmada Bostan Şerhi'nde kullanılan eskicil ekler üzerinde durulmamıştır. Eskicil kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

7. ŞERH-İ BOSTAN'DA GEÇEN TÜRKÇE ARKAİK KELİMELELER

aâa/ aga: 1. Ağabey, büyük oğul, büyük erkek kardeş. 2. Baba, ata. 3. Efendi, büyük, amir. (C, KTS, T, TS), örnek: Gerden küşler yaèni aâhAb-ı cÂh ve mertebe óÂâılı beâler ve **aâalar** ve paşalar senüñ úapuñda öizmetüñe bel baâlamışlar yaèni saña öizmet iderler. (s. 91)

aâırlanmaú: 1. Tazim, tevkir olunmak, hürmet ve itibar görmek. 2. Ağırlaşmak, üzerine ağırlık çökmek. (C, KTS, TS), örnek: Derviş pÂdişÂha didi senüñ kişverüñde hic kimseéi başı şarÂbdan **aâırlanmış** görmedüm. (s. 132)

aâmaú: 1. Çıkmak, yükselmek. 2. Aşağı inmek, ağır gelip aşağı meyletmek. (M, T, TS), örnek: Yaèni göge **aâmaz** ki andan bilüp peydÂ olup yaâmur yaâa. (s. 227)

aâsaú: Aksak, topal. (C, M,T, TS), örnek: Yaèni egerçi **aúsaúlhândan** baña nevèan ziyÂn vardır. (s. 301)

acıraú: Acımsı, acımtırak. (M, TS), örnek: KÂh kendinüñ perişÂn ve nÂ-sÂzkÂr dirliğinden ve geçiminden aâlardı ki kim gördi bundan acıraú ve bundan müşkilrek dirlik diyü. (s. 326)

adlı (adlu): Meşhur, ünlü. (C, M, T, TS'de adlu şeklinde geçiyor), örnek: NÂmi, nÂm isümdür Âd maènÂsına ve bÂ óarf-i nisbet **adlı** dimekdür. (s. 81)

alçaú: Mütevazı, yavaş, sakin. (C, KTS, M, T, TS), örnek: GýtÂh-bin vaâf-ı terkibidür. GýtÂh âifÂt-ı ðemimedendür, **alçaú** naðarlı ve deni baâiretli dimekdür. (s. 141)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

aldamaú: Aldatmak, kandırmak, oyun etmek. (KTS, M, T, TS), örnek: Baèøı nüsòada nevÀziş yirine firibeş vÀúiedür, **aldamaú** maènÀsına. (s. 466)

alúş: Meth, sitayiş, dua. (C, KTS M, T, TS), örnek: Meðkÿr derviş şÀhuñ ebvÀbına geldi girdi **alúş** iderek ki ey pÀdişÀh, öükmüñ nÀfîð olsun, devlet saña bende olsun. Baèøı nüsòada óikmet revÀn yirine beòtet-cüvÀn vÀúiedür. ÚÀlièuñ cüvÀn ve úavi olsun dimekdür. (s. 130)

aña: 1. Ona. 2. Onu. 3. Onun için, ondan dolayı. 4. Onun hakkında. 5. Onca, ona göre. 6. Onun, onun olsun, ona fedadır. 7. Oraya. (C, KTS, M, T, TS), örnek: BÀm ùam üstine dirler. Maèlÿm ola ki diyÀr-ı èArab (483) ve èAcem'üñ ve şarúuñ evlerinüñ üsti maätÿódur yaèni düpdüz ki ùopraàla örtülüdür. èAcem **aña** bÀm dir, èArab äaùó dir ve Türk dam üsti dir. ÓattÀ ol memÀlikde yazın ısıcaú gicelerde bÀm üstinde yaturlar. (s. 483)

añaru, (añarı, maru): Öte; ileriye doğru, o bir taraf. (C, KTS, M, T, TS), örnek: MÀverÀ bir nesnenüñ **añarusu** ve ötesi dimekdür. (s. 27)

ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle. (KTS, M, T, TS), örnek: Buraúa bindikden soñra Tih úurbine **ancılayın** tiz sürdi Buraúı ki óaøret-i CebrÀeil-i emiñ andan sidretü'l-müntehÀda girü úaldı. (s. 44)

andan: 1. Ondan. 2. Ona. 3. Sonra, ondan sonra. 4. Ondan Ötürü. 5. Oradan. 6. Onunla. (KTS, M, T, TS), örnek: Bu çevlegde yaèni ÒudÀ'nuñ òÀt ve ãifatını óaқиқat ü kemÀlini fehm ü idrÀk eylemekde nice bir èakl ü fikir keştisi batdı yaèni bu deryAyı bi-pÀyÀna àarқ oldı ki **andan** bir taóta kenÀrda ôÀhir olmadı. (s. 28)

añdırmak, (añdurmak): Hatırlatmak. (C, KTS, TS), örnek: iyañdirur. (s. 123)

anı, (anıà): Onu. (C, KTS, T, TS), örnek: Çünki óaøret-i Muóammed'üñ úaãdı ve niyyeti òavf ve taòvif úılıcı çekdi yaèni ÒudÀ **anı** èÀleme neðir irÀl eyledi. (s. 41)

anıñ, (anuñ): 1. Onun. 2. Onun için. (KTS, TS), örnek: Eger bir sÀlik enbiyÀ ve evliyÀ sırrına maórem olup muùaliè olursa **anıñ** üzerine èavdet ve rüçyè úapusını bend iderler yaèni òalk-ı èÀleme muùaliè oldıaı esrÀrı fÀş eylemeèe mÀniè olurlar. (s. 32)

anlar: Onlar. (KTS, TS), örnek: Yaèni revnÀú-ı vaãÀflarını ve **anlara** perestişi ibüÀl eyledi. (s. 43)

añmaú: 1. Anlamak. 2. Hatırlamak. 3. Söz açmak, bahsetmek. (C, KTS, M, TS), örnek: Eger Saèd bin Zengi'den èÀlemde **añılur** meàel úaldıysa yaèni òalú èÀlemde èadl ü keremi ve luuf ü íósÀnı dÀsiúan olup èarb-ı meàel oldıysa ÒudÀ Saèd bin Ebÿbekr'üñ yÀr u nÀãırı olsun. (s. 78)

añsuzın: Ansızın. (C, KTS, M, T, TS), örnek: KerÀmetdür bu èÀlemde ôÀhir ve hüveydÀ olur ki aèmÀ **añsuzın** binÀ olur yaèni bir aèmÀnuñ fücée gözini açmaú muècizÀt-ı enbiyÀya beraber bir óÀldür. (s. 470)

ard: 1. Art, arka, bir şeyin ardında kalan kısmı. 2. Son (C, KTS, T), örnek: Pes bÀ'yı èAcem'üñ fetóiyile **ard** ve soñ maènÀsına isimdür. (s. 18)

arıtmaú: 1. Temizlemek. 2. Tenzih etmek, tebrie etmek, tezkiye etmek. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Şüstend yudular ve **arıtđılar** dimekdür. (s. 129)

arúlamaú, (araúlamaú): Zayıflamak, eksiltmek, incelmek, uvaltmak (C, M, KTS, T, TS), örnek: ÓÀãılı òalú açlıúdan **arúladı** ve zebÿn oldı. (s. 197)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

arıúúú (arıálúú): Zayıflık, incelik, yufkalık, temizlik. (C, M, KTS, TS), örnek: Dü-
gem dal'ıñ øammı ve kÁf-ı èAcem'le oyuga dirler ki iplik egirürler. Beden yaèni gevde
taúdiri bedenem çý dýgest yaèni cismüm øaèfindan ve pirlikten ve **arıúúúdan** oyuk gibi
incelmiştir. (s. 162)

artuúuluk, (artuúuluk): 1. Fazilet, kemal, üstünlük, rüçhan. 2. Fazlalık (KB, TS), örnek:
Faøl fÀ'nuñ fetöi ve êÀê'ıñ sükyınıyla maãdardur. **Artuúúú** dimekdür, ziyÀdelik maènÀsına.
(s. 60)

artúú, (artuğ, artuú): 1. Başka, gayri, maada. 2. Fazla, ziyade. 3. Kusur, -den fazla. 4.
Üstün. 5. Büyük bir kısım, kısmızam. (C, KTS, KB, M, T, TS), örnek: Evvelki nüsoada diri
maènÀsına iöðÀ idüp ve rÀ ve bÀ'dan teşdidler øÀryret-i vezniçün øaöf olındı. Yaèni yaldı-
rayıcı maènÀsınadır. "Yaldırayıcı kevkeb gibi" diyen øauÀsı rýşendür. "Bir yaldırayıcı dir
idi" diyen de **artúú** söylemiş (s. 162)

arúalanmaú: 1. Kuvvetlenmek, kuvvet bulmak. 2. İstinat etmek, dayanmak,
güvenmek. (C, M, KTS, T, TS), örnek: Püşt èatf-ı tefsiri vÀúiedür maènÀsı uayanurlar ve
arúalanurlar dimekdür. (s. 264)

aşaa: Aşığı, altında. (KTS, M, T, TS), örnek: Fürý berd lüaatda **aşaa** iletđi
dimekdür. (s. 117)

aşaaaraú, (aşaaaraà, aşaaaraú): Daha aşığı, aşığıca, bir derece aşığı. (C, KTS, T,
TS), örnek: PÀdişÁhum ben bu vezir-i èatiúı ol vaút ol sÀeat kendüme èadüv bildüm ve
añladum ki pÀdişÁh Áni ben de **aşaaÁrak** manâib-ı naâb eyledi. (s. 153)

aşau, (aşah): Alçak, aşığı. (C, KTS, T, TS), örnek: Fürý berd lüaatda **aşaa** iletđi
dimekdür. (s.117)

at āalmaú: At sürmek, at sürerek hücum etmek. (TS), örnek: Her yire atı ve biniti
úoşmaú olmaz yaèni her yire **at āalup** biraúmaú olmaz. ZirÀ olur ki kiçi úalúanın biraúup
úaçmaú gerek maúāydü'l-óÁd ve zındıúadan iótirÁzdur. (s. 32)

ayaàa biraúmaú: Ayak altında bırakmak. (TS), örnek: ÖiüÀb-ı èÀm uariúııyle
buyurur kimsenüñ işini **ayaàa biraúma**. (s. 222)

ayaú basmaú: Azmetmek, ikdam etmek, ısrar etmek, ayak diremek. (M, TS), örnek:
ÓalÁyıú anuñ kişverine **ayaú baāmazlar**. (s. 110)

ayıú, (ayıà, ayuk): Akli başında. (C, KB, KTS, T, TS), örnek: Yaèni èÀúıl ve
dÀnÀlardur ve aèmÀl-i dünyÀda lÀ-yaèúııllardur ve şehavÀt ve leöðÀt-ı dünyÀyı terk
eylemede **ayıúlardur** ve şerÀb-ı èişúla mestlerdür. (s.526)

ayıtmaú, (eyitmek, aytmaú, eytmek, etmek, itmek): Söylemek, demek, anlatmak.
(C, KB, KTS, T, TS), örnek: **Ayıtđum** ki ey yÀr-ı muvÀfiú ve muóıbb-i āÀdıú bu duèÀ-gýy-
ı dirinenüñ āenÀ-òÁn-ı keminenüñ üzerine emrüñ vÀcibü'l-ımtiāÁldür. (s. 5)

aylaú: 1. Boş, işsiz, işe yaramaz, kalp. 2. Bedava, parasız, ücretsiz. (M, T, TS), örnek:
Maúul-i BehrÀm budur ki süriden yaèni **aylaúiden** bir àayrı at úutmaú gerek ki eger serkeşlik
iderse yaèni baş pekligin iderse øabü eylemek mümkün ola. (s. 501)

ayrık, (ayruà, ayruh, ayruk): 1. Başka, gayri, maada, diğér, nesne. 2. Artık, bundan
sonra, bir daha. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Naôar eyledi görđi tenhÀda birini söğüt gibi
beyÀbÀnda başı ve saçı pirlük berfinden sefid olmuş yaèni **ayruúdan** āaçı ve āaúalı āarmış

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

kimse gördü. (s. 379)

balçuu , (**balçık, balçik**): Balçık, bataklık. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Şaò ãılı **balçuua** dirler Şàòiden muòaffef. (s.126)

balúrmaú (**balú urmaú, barúmaú**): Parlamak, ışık saçmak, lemean etmek. (C, KTS, T, TS), örnek: Mi-tÁft fièl-i óikÁyet-i óÁl-i mÁøi-i müfred-i àÀèib yaldırdı ve **balúrdı** dimekdür. (s.154)

barmaú, (barmah): Parmaú. (KTS, DS, T, TS), örnek: Ser-pençe lüaatda **barmaú** uci dimekdür. (s. 69)

baş úomaú, (baş úoymaú): 1. Can feda etmeye razı olmak. 2. Saygı ile baş eğmek. (TS), örnek: Meòkÿr derviş óamÁmdan çúduúdan soñra çünki pÁdişÁh eşigine geldi **baş úodi** alúuş iderek elini gögsüne úodi taèòimen niteki èÀdetdür. (s. 130)

başmaú: Ayakkabı. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Yaèni taèòimle benüm **başmaàımı** öpme. (s. 439)

baş pekligi: Baş sertliği, sert başlılık. (TS), örnek: Maúyl-i BehrÁm budur ki süriden yaèni aylaúiden bir áayrı at úutmaú gerek ki eger serkeşlik iderse yaèni **baş pekligin** iderse øabú eylemek mümkün ola. ÓÁñılı bir yavaş ata binmek gerekdür ki istedigüñ gibi øabú úÁbil ola. (s. 501)

baylıú: Zenginlik. (AVGS, C, KTS, M, TS), örnek: NevÁ nÿn'uí fetói ve øammıyla **baylıú** ve nièmet ve rızú maènÁsınadur bunda. (s. 114)

beà, (bek, bià): 1. Zevce, koca. 2. Küçük devlet başkanı. 3. Amir, nüfuzlu, ileri gelen, sözü geçen, zengin adam. (AVGS, C, DS, KTS, T, TS), örnek: Gerden küşler yaèni aáhÁb-ı cÁh ve mertebe óÁñılı **beàler** ve aàalar ve paşalar senüñ úapuñda öizmetüñe bel baàlamıřlar yaèni saña öizmet iderler. (s. 90)

bel baàlamaú, (bil baàlamaú): Ehemmiyet vermek, azmetmek, hazırlanmak. (M, TS), örnek: Kemer-beste vaáf-ı terkibidür, **bel baàlamıř** maènÁsına. (s. 139)

belürmek, (bilürmek): Meydana çıkmak, zuhur etmek, belli olmak. (AVGS, C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: ŞÁm vilÁyetinde bir şehirde fitne **belürdi**. (s. 574)

beñiz (benz): 1. Renk. 2. Çehre, yüz. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Yaèni derd-i derÿndan aúan gözyaşı ãarı yüz üzere seàirdürdi. Yaèni **beñzi** üzere dökülürdi. ÓÁñılı aàlayı aàlayı söylerdi. (s. 601)

beñzer: Öyle görünüyor ki, öyle anlaşılıyor ki. (C, KTS, M, TS), örnek: HemÁnÁ ve mÁnÁ **beñzer** dimekdür. (s. 61)

berü: Bu tarafa, bu yana, buraya, beriye. (AVGS, C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Ebÿbekr gibi òired-mend mübÁrek aãıllı cihÁn yÁd olaldan **berü** veyÁ ciòan yÁd oldıúça cihÁnuñ òÁúırında böyle mübÁrek óaseb ve neseble èÁúil ve dÁnÁ ãÁóib-i saèÁdet bu úadar ve hiç cihÁne gelmez ve gelmemişdür. (s. 69)

beynisi: Beyni. (AVGS, C, KTS, M, TS), örnek: ÓükemÁyı cemè idüp suèÁl ider ki óayvanÁtdan insÁn **beynisine** muèÁdil nenüñ **beynisidür**? (s. 208)

bezek: 1. Süs, ziynet. 2. Ziynet eşyası. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Mülk-pirÁye terkib-i müzeccidür. Aãlında pirÁye-èi mülk idi. İòÁfetle pirÁye bÁ-yı èAcem'uí kesriyle ism-i maãdardur, zinet ve **bezek** maènÁsına. (s.131)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

biñar, (buñar, bınaar, punar): Pınar, çeşme. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Úadım **biñar** başları úurudı yaèni dÁéimÁ aúa gelen mÁ-éi cÁriler úuraúlıúdan kesildi ve memleketde áu úalmadı. (s.225)

biráumaú, (birgamaú): 1. Atmak, koymak. 2. Çıkarmak, salmak. (DS, KTS, T, TS), örnek: Birisi de vÁèi yükün **biráây** eáúal ve íomÁlin taófif iden kimsedür. Yaèni tecrid ve tefrik úarişına sÁlik olan merd dimekdür. (s. 37)

biñi: Hanım, hanım efendi. (T, TS), örnek: Luèbet lÁm’uñ øammı ve bÁ’nuñ fetóii ve súkÿn-ı èayn ile úuúlaya ve küçük úızcaázlar yapıúları **biñilere** dirler. (s. 315)

biçinmek: Kendine elbise biçirmek, kestirmek. (DS, KTS, T, TS), örnek: DibÁ-yı Çin’den bir úaftan **biçin** yaèni meókyr dibÁdan bir úaftan dikdür. (s. 178)

bil, (bel): 1. Bel. 2. Yamaç, dağ beli. 3. Ayakla basılarak toprağı işlemeye yarayan tarım aygıtı. (DS, M, T, TS), örnek: AmmÁ bunda **ata bilinden** ana raómine düşen áudur. (s. 24)

bil baálamaú: Hazırlık yapmak, hazırlanmak, örnek: “Şeyüanuñ fermÁnında kemerbeste úutar yaèni anuñ buyrıana bil baálamış ve aña itÁeat eylemiş anuñ øulmi elinden feryÁd ve fiàan òalk felege gitdi.” (s. 293)

bile, (bilan, bilem, bilene, bilene): 1. Birlikte, beraber. 2. Dahi, de. 3. İle. (AVGS, C, DS, M, KTS, T, TS), örnek: Belki TevrÁt ve İncil’uñ aókÁmını **bile** bozdı, ibúÁl ve ifÁÁd eyledi. (s. 43)

biñ biñ, (min): Binlerce, türlü türlü. (AVGS, DS, KTS, M, TS), örnek: Yaèni dünyÁ ki niçe **biñ biñ** kimseden girü úalmışdır. (s. 287)

binít, (binüt): Binecek hayvan. (TS), örnek: ...ÁvÁz-ı pÁy-i sütÿr lÁmiyyelerdür, **binít** úavarınıñ ayaái ÁvÁzı dimekdür. (s. 583)

bir uàurdan, (bir uàurda, bir uàurdane, birgurdane, bir oàurdan): Birden, defaten, hep birden, birden bire, derhál. (M, T, TS), örnek: Pes reéy ve tedbir deáúldür bir bölük òalú **bir uàurdan** úatlı eyleme. (s. 264)

birükmek: Birleşmek, bir araya gelmek, ittihat etmek. (AVGS, C, DS, KTS, T, TS), örnek: ÓudÁ’nuñ maèbyd-ı bi’l-óauú oldıana temÁm ehl-i cihÁn **birikmişdür**. (s. 27)

birlemek: Birliğini kabul etmek, şirk koşmamak, tevhit. (AVGS, C, KTS, M, T, TS), örnek: ÓÁáılı ÓudÁ’yı **birlemek** sebebiyle eánÁma eibÁdeti ibúal eyledi. (s. 43)

bişürmek, (bişirmek): 1. Pişirmek. 2. Olgunlaştırmak. 3. Beslemek, geliştirmek. (AVGS, M, KTS, T, TS), örnek: ÓÁáılı mÁlik iken etmek **bişürmedi**. (s. 212)

bitürmek: 1. Peyda etmek, hâsil etmek, meydana getirmek. 2. Bitiştirmek, kaynaştırmak. (DS, M, TS), örnek: Yaèni aña rièÁyet eyle ki nev-bahÁrda saña tÁze ve ter güller **bitüre**. (s. 479)

boàurtlaú, (boàurdaú): Gırtlak, boğaz, şah damar, damak. (M, KTS, T, TS), örnek: NÁy bunda **boàurtlaú** maènÁsınadır. Ki cigeruñ boàazdan çıúan yiridür ki èArab kuábetü’l-òulúým dir. (s. 480)

bölük, (belik): 1. Saç bölüğü, saç örgüsü. 2. Parça, kısım, toplum, grup. (AVGS, C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Ümem hemze’nuñ øammı ve mim’uñ fetóiiyle ümmetüñ cemèidür, **bölük** maènÁsına. (s. 39)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

börk (börke, börki): Başa giyilen külah, kalpak gibi şeyler. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Dilâver aâlında vâsf-ı terki bidür. Yürek göâtürici maenâsına. Óââılı yürekli dimekdür. öñra bahâdır cinsine isim oldu, **börkli** olduâçün. (s. 345)

bucaú, (bucaâ, buçaú): Köşe. (AVGS, C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Tikle dir ki eibâdet **bucaâında** oturmaú isterüm. (s. 204)

buúaàu, (buúaài): Hayvanın ayağına vurulan köstek. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Úayd bunda buúaài maenâsınadır. (s. 119)

buncılayım, (muncılayım, buncıleyin, buñçulayu): Bunun gibi, böyle. (C, M, TS), örnek: İlâhî zir ü zeber olsun ol memleket ki **buncılayım** şaúi ve bed-baöt kimseler çúup bu diyâre gelürler. (s. 116)

bunda, (buda, muntada): 1. Buraya 2. Burada. (C, DS, M, T, TS), örnek: Fehm **bunda** idrâk maenâsınadır. (s. 28)

bundan, (bunân): Buradan. (C, M, T, TS), örnek: Óââılı **bundan** yuúaruraú gitmege bende úuvvet ve úudret úalmadı. (s. 44)

bunuñ birle: Bununla beraber, mamafih. (C, KTS, TS), örnek: Tenüñ ve bedenüñ úavi ve zýr ider leşkerüñde çóudur ammâ **bunuñ birle** düşmenüñ memleketine gitme yaeni girme. (s. 173)

burmaú: 1. Bükme, sarmak. 2. Çevirmek, yöneltmek. 3. Sancılanmak. (C, M, T, TS), örnek: Piçiden'den **burmaú**ve bükme maenâsına. (s. 47)

burtarmaú, (yüz purtarmaú, yüz burtarmaú): 1. Yüzünü buruşturmak. 2. Buruşmak. (M, TS), örnek: Şeyûan ol şaóâa dir ki çünki sen böyle laúif ve öyb rýysin. Niçün nauúâş seni eyvân-ı şâhda **burtarmış** âyretli ve çirkîn yüzli ve fâsid şekilli eylemişdür? (s. 156)

buyruú, (buyruâ, buyuruú): 1. Emir, ferman. 2. Amir. (AVGS, C, KTS, M, T, TS), örnek: Fer- mân-dih vaâf-ı terki bidür, **buyruú** virici maenâsına. (s. 89)

bükme: 1. Hareket etmek. 2. Oynamak, raksetmek. (AVGS, C, DS, KTS, T, TS), örnek: Eger úâlib iseñ **bükesin** yaeni bu zemini dürüpseyr yaeni vüâyl tariúını úaèe idesüñ. (s. 34)

bükülmek: Eğilmek. (C, DS, KTS, T, TS), örnek: èAúluñ yolu úolaşú ve bürüm (568) ve **bükümden** âayrı deâüldür. (s. 568)

bürgü: Baş örtüsü. (C, DS, KTS, T, TS), örnek: Teng-dil vaâf-ı terki bidür **uar bürgüli.** (s. 119)

bürümek, (bürimek): Örtmek, setretmek, sarmak, giydirmek. (M, T, TS), örnek: èAúluñ yolu úolaşú ve **bürüm** ve bükümden âayrı deâüldür. (s. 567)

çalmaú: 1. Kesmek üzere sürmek, kesmek. 2. Vurmak, çarpmak, atmak. 3. Çelmek. 4. Çizmek, iptal etmek. (AVGS, C, DS, M, TS), örnek: èâdetdür ki defterden bir nesneei maöv eylemek murâd eyleseler âni úalemler **çalarlar** kendi murâduma úalem úodum tâ ki ol daò olmaya. Óââılı murâdum sensin. Senden âayrı murâdum yoúdur dimekdür. (s. 521)

çapınmaú: Hızlı hareket etmek, atılmak, saldırmak, süratle koşmak, elin ayası ile vurmak. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Dârâ'nuñ ou ve yaya **çapındugını** görünce úorúaú çoban feryâd u fiâñ getürdi. (s. 187)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

çapmaú: 1. Yağma, çapul etmek, saldırmak, atılmak, vurmak, hücum etmek, yorğalamak. 2. Koşmak, süratle hareket etmek. 3. Sürmek, koşturmak. 4. Çarpmak, vurup kesmek. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: TÀòten **çapmaúdur** yaèni seàirtmek maènÀsına. (s. 32)

çav, (cav): 1. Yüksek ses. 2. Haber. 3. Şöhret, nam. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: ÁvÀze **çav** maènÀsınadır. (s.110)

çavlanmaú, (cavlanmaú, çaàlanmaú): Ün almak, şöhret kazanmak, yayılmak. (C, DS, T, TS), örnek: Çav maènÀsına yaèni bir nesne meşòur olup **çavlanmaúdur**. (s. 41)

çekinik: Bir şeyi yapmaktan kaçınmak, sakınmak. (C, DS, M, KT, T), örnek: BiçÀrenüñ òayÀl-i muóÀl ve sevdÀ-yı bi-óiaÀl başında ancılayın fitne peydÀ eyledi ki dimÀai bÀmını li-ked-kýb eyledi, yaèni **çekinik** eyledi. (s. 573)

çemrenmek, (çemrenmek, çimrenmek): Kolu, paçayı, eteği kıvırıp sıvamak. (T, TS), örnek: MiyÀn-best bil baàladı yaèni àiàandı ve **çermendi**. (s. 438)

çeri, (çerü, çerig): 1. Asker. 2. Savaş. (DS, KTS, M, T, TS), örnek: Serheng lüàatda **çeri** başı çavuşdur. (s. 262)

çeri başı, (çeri başı): Komutan, başbuğ, serdar, serasker. (KTS, M, TS), örnek: Serheng lüàatda **çeribaşı** çavuşdur. (s. 262)

çevlek, (çevlik, çevlük): 1. Çevre, etraf, civar. 2. Girdap. (M, TS), örnek: Bu **çevlegde** yaèni ÖudÀ'nuñ òÀt ve àifatını óauíúat ü kemÀlini fehm ü idrÀk eylemekde nice bir èakl ü fikir keştisi batdı yaèni bu deryÀyı bi-pÀyÀna àÀrú oldı ki andan bir taóta kenÀrda ôÀhir olmadı. (s. 28)

çevük, (çevik, çebük): Çevik, cevval, canlı, atik, seri. (KTS, M, T, TS), örnek: ZirÀ ata binmege **çevüklük** gerekdür iètiyÀd da gerek. (s. 351)

çeynemek, (çeànemek): Çiànemek. (KTS, M, T, TS), örnek: Miàiruñ èukelÀsı fevt elini iàirdilar yaèni anýn fevtiçün taósir ve teàÀbün elini **çeynediler**. (s. 277)

çiaırmaú: 1. Bağırmak, haykırmak. 2. Davet etmek, çağırma. (C, DS, KTS, T, TS), örnek: Eger bir şikÀyetci òaryş ve feryÀd iderse yaèni dÀd feryÀd idüp **çiaırursa** óÀaili aóvÀl-i èÀlemden àÀfil ve bi-òaber olma kim fuúarÀ ve àurabÀnuñ aóvÀlinden òaberdÀr olasın. (s. 192)

çiñramak (çiñremek, çinirmak): Çınlamak, çingırdamak, şingırdamak. (C, KTS, M, T, TS), ör-nek: Ser geşte bióasebi'l-lüàa başı dönmiş, **çiñranmış** dimekdür. AmmÀ istèimÀlde müteóayyir maènÀsınadır, müteóayyirler dimekdür. (s. 38)

çià, (çiyig): Pişmemiş, ateş veya kaynar su ile hazırlanmamış. (C, DS, KT, KTS, M, T), örnek: ÓAm, **çià** dimekdür yaèni pişmemiş. (s.601)

çizginmek, (çiàzinmek ceàzinmek, cezginmek, çeàzinmek, çezginmek, çevzinmek, çià-rinmek): Dönmek, dolaşmak. (TS), örnek: Seyaóat eyledüm dimekdür. Egerçi lüàatde **çizgindüm** ve òolandum dimekdür. (s. 52)

çoàuldü (çoàultu): 1. Topluluk, sürü. 2. Gürültü, çığıltı. (DS, TS), örnek: Daórece vezni üzerine cerayÀn-ı mÀadan àÀdır olan àadÀya dirler yaèni àuyuñ **çoàıldısı**. (s. 543)

çouramaú: Kaynamak, fokurdamak. (C, DLT, KTS, T, TS), örnek: Öürýş òÀ'nuñ øamme-leriyle ism-i maàdardur, öürýşiden'den **çouramaú** maènÀsına. (s. 88)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

çömlek, (çömlek): Çömlek, taştan oyulup içinde yemek pişirilen küçük tencere. (KTS, M, T, TS), örnek: DikdÀn Àteř-dÀn maènÀsnadur yaèni **çölmek** yiri. (s. 438)

daúi, (daài, daòì): 1. Dahi, de. 2. Bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve... 3. Başka, diğer. 4. Daha (Sıfatların başında). 5. Daha ziyade, daha çok. 6. Henüz, hâlâ. 7. Sonra, bundan sonra, artık, bir daha. 8. Yine, yine de. (KTS, M, T, TS), örnek: ÓÀãılı revnÀú u vaãÀflar beni giydürdi ve kendileri beni pÀre pÀre eyledi diyen İslÀma èzzet ve óürmet virmek sebebiyle èUzzÀ nÀmıyla nÀm-dÀr olanuñ **daòì** èaròını, Àb-ı rÿyını giderdi. (s. 42)

ùalbımaú, (dalabumaú, ùalabumaú, dalabımaú, ùalbumaú, talabımak): Çarpınmak, çırpınmak, oynayıp sıçramak. (M, T, TS), örnek: Ùabıden maãdardur, **ùalabımaú** maènÀsına girift ùutdı yaèni başladı. (s. 543)

ùam, (dam): Ev, üstü örtülü yer, dam. (C, KTS, M, T, TS), örnek: BÀm ùam üstine dirler. (s. 482)

ùammaú, (dammaú): Damlamak, damla damla akmak. (KTS, TS), örnek: Gice ol aèmÀnuñ gözinden bir úÀc úaüre yař **ùamdı** seóer vaútinde gözün açup dünyÀyı gördi. (s.466)

ùaşra (daşıra, dışra, daşra): Dışarı. (M, KTS, T, TS), örnek: Birÿn bÀ-yı èArab’uñ kesri ve rÀ’nuñ øammıyla **ùaşra** dimekdür. (s. 33)

ùavar, (davar): 1. Binek hayvanı. 2. Dört ayaklı çiftlik hayvanı. 3. Mal. (KTS, M, T, TS), örnek: Eřkin ve yürüaen ve yorga **ùavara** dirler. (s. 91)

ùayanmaú (dayanmaú): Güvenmek, itimat etmek. (C, KTS, T, TS), örnek: ÓÀãılı kimseéi ayakdan **ùayandırma** zirÀ èÀciz olursın. (s. 220)

deàürmek, (deàirmek): 1. Eriřtirmek, yetiştirmek, ulaştırmak, duyurmak, bildirmek. 2. Do-kundurmak, değdirmek. (M, T, TS), örnek: CÀéizdür ki pÀs dÀredüñ mefèyli nÀn ola yaèni óaú nÀnı ãıyÀnet idüp ve øarar ve ziyÀn **deàürmez**. (s. 430)

deàme, (degme): 1. Her, her bir, herhangi bir, gelişigüzel, rastgele. 2. Beğenilmiş, seçilmiş. (KTS, M, T, TS), örnek: ZirÀ perverde’den yaèni elüñde óÀãıl olan úul ve öiömet-kÀrdan **deàme** vecihle vefÀsızlıú gelmez. (s. 113)

deàmek: Düşmek, yakışmak, ulaşmak, erişmek, dokunmak, isabet etmek.. (M, TS), örnek: Merdlik ve erlik òaúúüçün ki başdan başa yir yüzünüñ yaèni tamÀm dünyanuñ salúanatı ve pÀdiřÀhluài aña **deàmez**. (s. 183)

deàül, (devül, tegil, tüyül, tögül, dögül): Değil. (KTS, M, T, TS), örnek: Ben saña lÀyıú duèÀ ve aenÀ idemem ve úAdir **degülüm**. (s. 31)

deng/ tenk/ tek/ teng: 1. İçi dolu çuval, hayvana yükletilen karşılıklı yükün her biri. 2. Birbirine uygun iki şeyden her biri, eş, nazir, benzer, muadil. 3. Yarı. (KTS, M, T, TS), örnek: Teng bunda **deng** maènÀsnadur. (s. 459)

dek, (daú): 1. Kadar, değin. 2. Kadar az, denli. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: PervÀneye dir ki bir yola yürü ki anda ümid göresin yaèni ümidüñ müyesser ola. Sen řemèa muóabbet nereden nereye **dekdür**? (s. 592)

deñlü, (deñli): Kadar. (C, T, TS), örnek: Ve eger çüned’üñ maènÀsını “ve eger ne **deñlý**” diyen ol **deñlü** degül imiř. (s. 26)

depe, (tepü): Tepe. (DS, KTS, M, T, TS), örnek: Yaèni eline eñserinüñ **depesine**

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

dirler. (s. 578)

depegen: Tekmeleyen, çok tekme atan. (T, TS), örnek: Meâel budur **depegen** uavar aâr yüklü olmaú yeâdür ki kimseâi depmege úâdir olmaya. (s. 499)

depilmek: Tepilmek, soúulmaú. (TS), örnek: Kúşeş ism-i maâdardur, depiliş dimekdür murâd **depilmekdür.** (s. 168)

depme, (depçük): Tekme. (T, TS), örnek: Liked-kýb vaâf-ı terkiâidür, **depme** urıcı. (s. 578)

deprenmek: Hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak. (C, KTS, T, TS), örnek: Tezelzel tefâlel vezni üzere maâdardur, **deprenmek** dimekdür. (s. 42)

depsermek (tepsirmek, tepsirmek): (Dudak, dil, yara, meyve hakkında) kuruyup buruşmak. (T, TS), örnek: Maôlymuñ úurı úudaâına yaèni ôulüm teèaddi ve iôûirâbından ve bi-ôuöýrluâından **debsermiş** úudaâına güldi. (s. 223)

derinti (dirinti): Şuradan buradan toplanmış insan kalabalığı. (DS, M, T, TS), örnek: Evbâş cemè-i úillet vezni üzerine aôlâû-ı nâs maènâsınadır. Yaèni ôalúuñ **derintisi** ôââılı şundan bundan derilmiş úâéfeye dirler, evşâb da dirler. (s. 474)

derlemek: Terlemek. (KTS, TS), örnek:): Peder ôarâret-i âteş-i neyden èaraú biraâup yaèni çihresi **derledüp** söylerdi. (s. 590)

dişirmek (dirşirmek, deşürmek, dirşürmek, dişürmek, deşürmek, devşirmek, devşürmek, derşürmek, döğşürmek, döşürmek): Toplamak, derlemek, bir araya getirmek. (DS, KTS, M, T, TS), örnek: Atlılar dürr ü mercân ardınca gitdiler. Yaèni cevâhir **dişirmeâe** muúayyed oldılar. (s. 562)

diyü (deyü, deyi, diyi): Diye. (DS, M, T, TS), örnek: èlnânını teóayyür úutar ki úur **diyü.** (s. 37)

dilekci, (dilekçi): Şefaatçi. (KTS, TS), örnek: Şefiè bunda feèil, fâèil maènâsınadır yaèni **dilekci** dimekdür. (s. 39)

diñelmek: Ayakta durmak, ayağa kalkmak. (DS, KTS, T, TS), örnek: Pes şekeri **diñelse** virmek ne zaómet idi. (s. 459)

dineñmek: Bu kelime hiçbir sözlükte yok, yalnızca bu metinde geçiyor. Örnek: İstirâóat **diñenmek** dimekdür, ââyden maènâsına. (s. 171)

dip/dib: Son, en uçtaki. (KTS, T), örnek: Pes şeksüz sen **dipüñ** üzerine úuyuya düşdüñ yaèni el için úazdıaúñ úuyuya kendüñ düşdüñ **dipüñ** üzere. (s.259)

dirilmek: 1. Yaşamak, ömür sürmek. 2. Geçinmek, imtizaç etmek. 3. Taslamak, davasında bulunmak. (KTS, M, T, TS), örnek: Óââılı muóâsebe için bunları **dirildüp** anda cemè ider. (s. 27)

dirlik, (dirilik): 1. Yaşayış, hayat, sađlık, geçim. 2. Tahsisat, ödenek. (KTS, M, T, TS), örnek: Yâèni ismi ve mâhiyeti mechýl bir şaóîâ bu memleketde bu salúanatda refâóiyet ve óuöýr ile **dirilmek ve geçinmek** istemez yaèni óuöýrını bilmeyüp óaddinden ve miúðârından ziyâde teèaddi ider. (s. 143)

ùolunmaú, (dolonmaú): Düşmek, gurup, güneş/ay batmak. (DS, KTS, T, M), örnek: Güneş âarardukdan soñra **ùolunması** úarib olur. (s. 277)

ùoruú, (doru, ùora, ùoruk): 1. Tepe, zirve. 2. Ađaç tepesindeki körpe filiz. (DS, M,

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

T, TS), örnek: Ve ol úayanuñ deposesine **úoruàna** yaúm yirinde bir vÀfir àu çúup aşaa dökülür. (s. 482)

döşek gicesi: Gerdek gecesi, gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kalmaları ve ilk kez birlikte olmaları. Örnek: Şeb-i òalvet lÀmiye gerdek gicesi dimekdür. Óalvet gicesi yaèni **döşek gicesi** ol şebbÿh-ger ve cilve-ger óÿr-zÀd meger vücÿdını yaèni kendini Meémÿn'úñ úucaàna virmedi yaèni úoçulmadı. (s. 315)

dutu, (úutu, duta, dutuà): Rehin. (T, TS), örnek: Be-bÀzÀr bÀ óarf-i óarf, mizer ÀzÀr maènÀsinadur ki úumandur. Şemleye de èAcem mizer dir. Nite ki dördüncü bÀbda faúih-i kühen cÀme hiúÀyesinde gelür diyen yÀnından söylemiş. Mehmÿzu'l-fÀdur. èarabe bÀbından girÿ kÀf-ı èAcem'úñ kesri ve vÀv'úñ fetóí ve vÀv-ı aàliyye ile **úutu** maènÀsinadur. Ki èArab rehin dir. (s. 480)

duturuk (dutrak, dutrak, úutrak, úutruú, úuturuú): Ateş tutuşturacak çörçöp, kav. (M, T, TS), örnek: ÓÿrÀú óÿrÀúa óÀ-yı mühmele'núñ óammıyla teşdidsüz úAv maènÀsinadur. Yaèni **úutraú** ki aña çaúmaú çaúÀrlar. (s. 129)

dúkenmek, (tükenmek): Túkenmek, bitmek. (KTS, M, T, TS), örnek: áam ve řÀdmÀnlú pÀyÀna varur yaèni **dúkenür** merg sebebiyle ikisi bile başdan çıkar gider. (s. 251)

dúpdüz, (tüpdüz): Baştan başa, tamamıyla, dümdüz. (KTS, T, TS), örnek: BÀm úam üstine dirler. Maèlÿm ola ki diyÀr-ı èarab (483) ve èAcem'úñ ve řarúúñ evlerinúñ ústi maätÿódur yaèni **dúpdüz** ki úopraàla órtilüdü. (s. 483)

dúriřmek, (duruşmak, turuşmak, dúriřmek): 1. Çalışmak, ikdam etmek, sebat etmek, say etmek, gayret etmek. 2. Karşı karşıya gelmek, muhasamaya girişmek, çarpışmak, mücadele etmek. (KTS, M, T, TS), örnek: ZirÀ biçÀre merkeb kirayla úutilmiş àaribúñ úavarı **dúriř** Àanı úayurup anuñiçün áam yimez. (s. 223)

dúř azmaú: İhtilam olmak. (M, TS), örnek: Bir gice dúřünde řeyúÀn kendini peri áÿretli bir dilber eyledi. Ol merdüñ úucaàında yaèni kendini güzel áÿretine úoyup ol merdüñ úucaàna girdi. Ol merd de anuñ üzerine segirdi yaèni cimÀè eyledi. ÓÀàılı řeyúÀnla **dúři azdı**. (s.579)

tútün, (dütün): Duman. (KTS, T, TS), örnek: Dÿd **tútün** ve yÀ óarf-i vaódet ve yÀ óarf-i tenkir. (s. 225)

dúzmek, (tüz-):1. Dizmek, ipliğè geçirmek. 2. Yapmak, meydana getirmek, tertip, tanzim etmek. 3. Hazırlamak. 4. Telif etmek, nazmetmek. 5. Düzeltmek, tashih etmek. 6. Düzen vermek, akort etmek. 7. Süslemek, donatmak. (KTS, M, T, TS), örnek: Gizliden ceng esbÀbını **dúzmek** ve óÀzırlamaú veyÀ cenge óÀzırlanmaú ve yaraúlanmaú gerek. (s. 357)

eàin, (eyin, egn): Sırt, arka, üst, üzer. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Óaóret-i MevlÀ birinúñ başına tÀc-ı devlet ve saèÀdet úor yaèni mesèÿd óalú ider enbiyÀ ve evliyÀ gibi birinúñ **eàinine** yÀèni arúasına ve üstine řeuÀvet ve bed-baótlú kilimini úor yaèni řaúí ve bed-baótlú óalú ider. (s. 18)

eàrek/ eyrek/ erek: 1. Su toplanan yer. 2. Avlağı, sürü hayvanlarının istirahat ettiğí yer. 3. Deve yatağı, hayvanların yazın óğle sicağında toplanıp dinlendikleri yer. (KTS, T, TS), örnek: Nemed zeyn lüaatlarda teàeltiye dirler ammÀ óaúíúatde **eàrek** keçesidür ki teàelti

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

yirine istièmÀl iderler. (s. 303)

eàseri, (eàser, ekser, yeàseri, iàseri): Çivi, demir çivi. (M, TS), örnek: MismÀr bunda **eàseri** maènÀsinadur ki èAcem aña miò dir. (s. 578)

eksük: Eksik. (DS, KBD, M, T, TS), örnek: Çi ne kim **eksük** dimekdür. (s. 49)

eksükrek, (eksikrek): Daha eksik, çok eksik, kemter. (TS), örnek: YÀ harf-i vaódet, kemter **eksükrek** bunda øaèifrek maènÀsinadur. (s. 221)

el katmak: Karışmak, müdahale etmek. (TS), örnek: Çün memleketden àayri diyÀrdan bir bÀzÀr-gÀn fevt ola anuñ malına **el úatmaú** yaèni malını iòðÀ eylemek óasÀset ve denÀéetdür. (s. 173)

el úutmaú: Yardım etmek. (DS, TS), örnek: Meşhÿr úaøiyyedür ki bir kimseéi (147) tehevÿr ve óiddetle bir işe mübÀşeretden menè eylemek murÀd eyleseler óñüne **el úutarlar** ki eyleme diyü. (s. 146)

el urmaú, (elini urmaú, elig urmak): El atmak, el uzatmak, yapışmak, el sürmek, dokunmak. (DS, M, TS), örnek: **El ur** yaèni óayrÀta saèy eyle. (s. 280)

el virmek, (vermek): 1. Yardım etmek, fırsat vermek, husul bulmak, kabil olmak, mümkün olmak. 2. Teslim olmak. (DS, M, T, TS), örnek: ZirÀ àifÀyla murÀdÀt-ı düyevi **el virür** ammÀ faúrla olmaz. (s. 160)

eldeş: Hep beraber el ele vermek. **Önek: Hem-dest eldeş dimekdür yaèni el bir olalar.** (s. 119)

ele getürmek, (ele getirmek): Ele geçirmek, elde etmek, yakalamak, kazanmak. (M, TS), örnek: ZirÀ bir kere pirüñ gññlini **ele getürmişdür.** (s. 486)

eñse, (iñse): Arúa. (KTS, T, TS), örnek: ÓÀãılı selÀüinüñ ve ümerÀnuñ èÀdetidür ki bir iki oàlan **eñsesinde** dÀéimÀ óÀøır ve úÀéimdür. (s. 139)

er: 1. Koca, zevç. 2. Erkek, kiçi. 3. Yiğit, bahadır, kahraman. (C, DS, KBD, KTS, T, TS), örnek: Pir-i merd úoca **er** kişiye dirler. (s. 102), BelÀ-cÿy ÓÀtem'e dir ki eger ben senün vücÿduña bir gül urursam yaèni seni bir gülle urursam erenler úatında **er** degülüm èavretüm. (s. 454)

eren, (erenler): 1. Erkek. 2. Kahraman, bahadır, babayiğit. 3. Erler, yiğitler, kahramanlar. 4. Allaha ermiş kimse. 5. Rical, tecrübeli, akıllı kimseler. (C, DS, KBD, KTS, M, T, TS), örnek: BelÀ-cÿy ÓÀtem'e dir ki eger ben senün vücÿduña bir gül urursam yaèni seni bir gülle urursam **erenler** úatında er degülüm èavretüm. (s. 454)

ere varmak: Kocaya varmak. (M, TS), örnek: Yeñi **ere varmış** bir tÀze gelin óikÀyet ider bir pire şefúatsüz ve muóabbetsüz güyèaisinden yaèni erinden böyle diyü ki... (s.550)

erişmek, (irüş-, iriş-): 1. Uğraşmak, sataşmak, múnakařa etmek. 2. şakalaşmak. 3. Ulaşmak, yapışmak, kavuşmak. (C, DS, M, T, TS), örnek: Ve eger şöyle ki şöylene ol řözüñ àıybet ve mesÀvinüñ àÀyetine **iriş** yaèni óaúíúatına vÀãıl ol. (s. 125)

erlik, (irlik): 1. Erkeklik. 2. Yiğitlik, kahramanlık, mertlik. 3. Tarikatta bir aşama. (C, DS, KBD, KTS, M, T, TS), örnek: Eger zenler gibi tenüme óulle ve libÀs-ı fÀòir idersem yaèni ekÀbirÀne libÀs gıyersem **erlige** ve baòadrlıga düşmen úande defè idebilirüm? (s. 179)

ermek, (irmek): 1. Yetişmek, neşvünema bulmak, kemale gelmek. 2. Erişmek,

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

dokunmak, isa-bet etmek. 3. Vasıl olmak, yetişmek, erişmek. 4. Yetişmek, ileri bir dereceyi bulmak. (DS, M, T, TS), örnek: Eger dilemezseñ ki öldükden soñra saña bed-duèÀ ve laènet eyleyeler sen eyi ol tÀ ki hic bir kimse **erdükce** yaramaz söz söylemeye yaèni sen òayır iş işle ki òayır la meòkÿr ve meşhÿr olasın. (s. 239)

errek, (ercerek): Erkence. (T, TS), örnek: GedÀyÀni yÀ ile yazup yÀ'yı òarf-i vaòdet ùutan ãaòió nüsòalara **errek** şÀriòÀn muòÀlif yazmış. (s. 504)

esirgemek, (esirke-) Korumak, himaye etmek, siyanet etmek. 2. Merhamet etmek, acımak. (C, DS, KBD, KTS, M, T, TS), örnek: Baòşiden'den **esirgemek** yaèni teraòóum eylemek maènÀsına ki mürÀdifi baòşenden'dür (s. 4)

esrik, (esrük, esirik): 1. Sarhoř. 2. Meczip, deli. 3. Kızgın, öfkeli. (C, DS, KBD, KTS, T, TS), örnek: Óazret-i Óızır peyàamber'e kimse ne divÀne dir ne **esrük**. (s. 299)

eşkin, (eşkün, eşgin): 1. Açık adımlarla hızlı yürüyen at, yorga, eyü yürüşli. 2. Atın bir çeşit yürüyüşü. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: **Eřkin** ve yürügen ve yorga ùavara dirler. (s. 91)

etmek/epmek, (itmek, ötmek): Ekmek. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Yaèni lÀyiú midur ki on yıl òizmetümden soñra MÀzenderÀn-ı pÀdiřÀhi benüm **etmegüm** vire yaèni beni besleye. (s. 86)

eylemek, (aylamak): 1. Yapmak, inşa etmek, imal etmek. 2. Yaratmak. 3. Demek, buyurmak, söylemek. 4. Nasbetmek, tayin etmek. (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Göñle inesin taãfiye idesin tedric ile ãafÀ kesüp taòãil **eyleyesin**. (s. 34)

eymenmek: Tevahhuř etmek, çekinmek, korkmak, endişe etmek, ihtiraz etmek. (C, DS, KBD, T, TS), örnek: **BÀk bÀ-yı èArabiyile Türkice eymenmek yaèni úirmaú maènÀsına**. (s. 119)

eygü/eyü/eyi/iyi, (edgü): İyi, hayır, salah, görklü, gökçek, hoş, güzel, yerinde, hakikat üzre, dürüst, yaòři, . (C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Pes nigÿ kÀr'ı vaáf-ı terkibi eylemekde naòÀr vardur. ZirÀ maènÀsı **eyi** eyleyici dimekdür, **eyi** işli demek deàüldür. (s. 22)

eyürek, (eyrek): Daha iyi. (TS), örnek: Ekşi yüzli ùaèn ve teřniè ve tevbiò ve serzeniş **eyürek** ider. (s. 314)

fisildemek, (fısırdamaú, fisirdemek): Fısıldamak, fısıltı ile konuşmak. (KTS, M, T, TS), örnek: Belki Àheste başını nedimüñ başına yaèni úatına iledüp yabça yabça úulaàna **fisildedi**. (s. 305)

geçürmek: 1. Geçmesine sebep olmak, vazgeçirmek, sarfinazar ettirmek, feragat ettirmek. 2. Geçişirmek, affetmek, bağışlamak. 3. Saplamak, sançmak, çakmak. (M, T, TS), örnek: Pes meòkÿr dervişi kendinüñ vezir-i aèòamı üzerine **geçürdi**. (s. 137)

gedük, (gedik): 1. Eksik, boşluk, aralık, noksan, duvarın yıkık yeri, ihtiyaç. 2. Çatlak, yarık. (M, T, TS), örnek: Raòneéi **gedük** dimekdür. (s. 138)

gene/gine, (genem/ginem): Yine, bir dahi, yene, girü, tekrar, diger. (M, TDE, T), örnek: Der **gene** òarf-i ãıladur. (s. 42)

geñşek/gavşau: Gevçek, gergin olmayan, yumuşak, sarkık, çözük, gevçek, engül, ağır götlü, ağır teprenici, tembel. (M, T, TS), örnek: Süst sin-i evvelüñ òammı ve àÀninüñ sükÿnyla **geñşek** dirler ki èArabca riòv dirler. (s. 134)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

getürmek/ getirmek, (keltürmek) : 1. Nakletmek, hikâye etmek, rivayet etmek. 2. Tercüme etmek, çevirmek. (M, T, TS), örnek: Óazret-i Muaóammed lâat ve eúzzâ'dan toz **getürmedi**. (s. 43)

gevde, (göade, gövde): Gövde, vücut. (KTS, M, S, T, TS), örnek: Yaèni **gevdem** ziyâde laúif ve yumuşau olduândan libâsuma ââmazdı. (s. 162)

girü, (gerü): 1. Yine, tekrar, bir daha, sonra. 2. Artık. 3. Başka, gayri. (KTS, M, TS), örnek: Óââilî Óudâ'ya vââil olmaaâ ùâlib iseñ ol **girü** gelmek esbini siñirleyesin yaèni eâlem-i fâninüñ müzeórafâtını külliýâ terk idüp aña teâlluú reesen úatè idesin. (s. 34)

gök kenarı, (gök eteği, gök ucu, gök kırañı): Ufuk. (KTS, M, TS), örnek: Áfâú, ufúñ cemèidür. Hemze'nüñ ve fâ'nuñ óammeleriyle **gök kenarına** dirler. (s. 81)

gök: Mavi, yeşil. (C, M, TS), örnek: Ezraú-rez vaáf-ı terki bidür, renk-rez gibi **gök** renk boyayıcı. Bu eíbâret fuúarâ-yı eâcem libâsından kinâyetdür zirâ anlar **gök** giyerler. (s. 529)

göñül, (köñül): Yürek. (C, KTS, M, T, TS), örnek: **Göñle** inesin taâfiye idesin tedric ile âafâ kesüp taóâil eyleyesin. (s. 34)

gözetmek, (közetmek): 1. Gözetlemek, beklemek, bakmak, ummak. 2. Riayet etmek, göz önünde bulundurmak. (C, M, TS), örnek: Yaèni bunları bildirür ve daóì óalú **gözedüp** óifó ve âiyânet eylemegi ve Óudâ'dan úorúmaaı bildirür. (s. 55)

güç, (güc): 1. Zulüm, gadir, haksızlık, zor, çevir, eziyet, sitem. 2. Cidal, şiddet. (TS), örnek: Göñül cân-sitânunü etegin alup kendüye çekmez yaèni âña kendüyi **güçle** eâşú ve mübtelâ itmez. (s. 595)

güleç yüzli/güleş yüzli, (gülenç yüzlü, güleç yüzlü, gülenç yüzlü): Güler yüzlü, beşuş. (DS, M, TS), örnek: Yaèni bir **güleç yüzli** vefâdâr maóbybuñ muóabbetiyle Ânunü muóabbet ve eîşuunı terk eyle ve göñlüñden çúar. (s. 545)

güre, (küre): 1. Vahşi, talim görmemiş, işe alışmamış, işe alışmamışvahşi, zabtı mümkün olmayan. 2. Zıpir, haşarı. (DS, M, T, TS), örnek: Behrâm-ı Saórâ-nişin ve güzel söyledi şol vaúit ki Ânı bir úula, **güre** at yire urdı. (s. 501)

güyegi/güyegü/göyegü/ küvekü, (küdegü) : 1. Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, evlenen erkek, güveyi. 2. Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, güveyi. (C, DS, M, RS, T), örnek: Yeñi ere varmış bir tâze gelin óikâyet ider bir pire şefúatsüz ve muóabbetsüz **güyegisinden** yaèni erinden böyle diyü ki. (s. 550)

óorata: Alay, şaka, latife, eglence. (DS, KTS, M, TS), örnek: Lââ **óorata** yaèni laúife ki Türkîce kengel dirler. (s. 587)

ılıca, (ılıcaú su, ılısu, ılısu): Sıcak su kaynağı, kaplıca, hamam. (KTS, TS), örnek: Germâbe óamâm, **ılıcadur**. (s. 155)

ılkı, (ılkı, yılkı): 1. Hayvan. 2. At sürüsü. (C, DS, T, TS), örnek: Zirâ bildüm ki atlar **ılısı** otlâına yaámur ve seyl óavfindan ve ióurâbindan ve eleminden varmaú mümkün deâüldür. (s. 445)

ıraú, (ıraâ, iraa, yıraú): Uzak. (AVGS, C, DS, KTS, M, T, TS), örnek: Yâni beni **ırağdan** işiden gerçekten büyük kimse óann ider. (s. 62)

ilgar, (irgar): Ilgar, verilen söz, öğüt, haber, talimat. (DS, T, TS), örnek: Çünkü gice

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

ile yollar kesüp düşmen ülkesine **ılgar** ve aúın āalmaú isterseñ ol pusu yirlerinden óađer eyle. (s. 343)

ırlamaú, (yırlamaú): Şarkı söylemek, teğanni etmek. (C, KTS, T, TS), örnek: Bir beş beyit úulaàuma óoş geldi yaèni maúbýl ve meräyb geldi ki bir meclisde dün gice **ırlarlardı**. (s. 101)

ısıcaú, (ısıcak, isig): 1 Sıcak. 2 Sıcaklık, hararet. 3 Hamam. (C, DS, KBD, T, TS), örnek: Bu miúdar libÀs setr-i èavrete ve bedeni **ısıcaúdan** ve sovuúdan óífø eylemeàe kifÀyet ider. (s.178)

ısıtma: 1. Sıtma. 2. Hastalık ateşi. (T, TS), örnek: Teb tÀ'nuñ fetóı ve bÀ'nuñ sükýniyla **ısıtma** dimekdür. (s. 23)

ısmarlamaú, (<et. osparlamak):1. Tevdi etmek, emanet etmek. 2. Tembih etmek, tavsiye etmek. (C, TS), örnek: SipÀriden'den, siperden'den degül, **ısmarlamaú** ve teslim eylemek maènÀsına. (s. 134)

ıssi: 1. Sıcaklık, hararet. 2. Sıcak (C, DS, KTS, TS), örnek: Pes böyle olunca àaribe di úaşrada ısıcaú hevÀda ve **ıssılıkda** yaèni senüñ böyle eyledigüñ àaribe böyle dimekdür. (s. 195)

içün: Diye, maksadıyla. (C, DS, KTS, T, TS), örnek: Konı yÀsını òiüÀb **içündür** diyen koninüñ fièl-i muøÀriè-i müfred-i muóÀuab oldiàından àÀfil imiş. (s. 34)

idinmek, (edinmek): Yapınmak. (KTS, M, TS), örnek: Eger fitne óulümden bir kimse penÀh-gÀha gelse yaèni bir yire āiàınmaú murÀd **idince** bu kişverden àayrı memÀlikde ÀrÀm-gÀh karÀr-gÀh úutmaz. (s. 65)

ilenç, (yilenç): 1. Beddua. 2. Azarlama. (C, KBD, KTS, M, T, TS), örnek: āÀóib-i òar bütün giceye bu àuããada irteye dek yaèni merkebi iøùirÀbında olup nÀ-maèúýl söyledi ve **ilenç** ve düşünÀm virdi. ÓÀāılı ol óÀlde diline geleni söyledi. (s. 462)

ilenmek, (ilenç etmek, ilenç vermek, ileniş etmek): Beddua etmek, küfretmek, kötü söylemek. (C, KBD, KTS, M, T, TS), örnek: Nefrin-kon vaáf-ı terkibidür, **ilenici** yaèni beddua idici maènÀsına. (s. 310)

ilerü, (ilgeri, ilgerü): 1. önce, evvel, mukaddem, öñdin, öñde, öte, öteye. 2. Evvelki, eskisi. (C, KTS, M, T, TS), örnek: Buraúa bindikden soñra Tih úurbine ancılayın tiz sürdi Buraú ki óaøret-i CebrÀeil-i emiñ andan sidretü'l-münthÀda girü úaldı. Yaèni kendilere oraya dek yÀr oldı. Ancaú andan **ilerü** gitmedi. (s. 44)

ilerürek: Daha önce, daha ileri. (T, TS), örnek: Piş bÀ-yi èAcem'üñ kesriyle ilerü dimekdür. Ve ter edÀt-ı tafèil **ilerürek** dimekdür. (s. 210)

iletmek, (eletmek, iltmek<iltür, ilter): Götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek. (C, KBD, KTS, M, T, TS), örnek: Bir kimse ÚÀryn genci yaèni óazinesi cÀnibine yol **iletmedi** yaèni ana vüãýl bulmadı ve aña mÀlik olmadı óaāılı esrÀr-ı enbiyÀya ve evliyÀya kimse muúualiè olmadı ve eger genc-i ÚÀryn'a yol eyleyüp aña vÀāil oldıysa yaèni ol genc-i bi-pÀyÀna mÀlik ve āÀóib oldıysa andan bu cÀnibe yol **iletmedi**. (s. 33)

imdi, (<emdi, indı): Artık, řimdi, o hâlde. (C, KTS, M, T, TS), örnek: **İmdi** her birinüñ vücýdı naúioanuñ èademini iútiøÀ ider. (s. 69)

ineàüm saàmal, (eleàimsaàmal, eleàimsaàmalı, eleàimsahma, eneàimsaàmal,

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

eneàümsaàmalı, ineàimsaàma, eleàimsaàma): Kavs-ı kuzah, alaimisema. (T, TS), örnek: Úavs-ı úuøaó èArabîdür, FÂrisî kemÂn-ı rüstemdür. Türkîsi **ineàüm âaàmalıdır**. (s. 315)

iñilemek/ iñlemek, (iñilde-, <ET. anlamak): İnmek, sızlanmak. (C, KTS, T, TS), örnek: Ebÿbekr eyyÂmında ve zamÂnında bir zaòmetli ve dil-şikeste kimse göremezsın ki bir ôÂlimden **iñileye**. (s. 69)

iri/ irü, (irig): Kaba, sert, katı, kalın, normalinden büyük. (C, KTS, M, T, TS), örnek: äadef ôarf-ı lüelüédür ki iki úapaúdur istiridyè úabuúları gibi. NihÂyeti **iri** olur. (s. 58)

irişmek, (irişmek): 1. Uğraşmak, sataşmak, múnakařa etmek. 2. şakalaşmak. (C, KTS, M, TS), örnek: Vaâfi ve medói dÂmenine de fehm ve idrÂk eli **irişmez**. (s. 28)

irte, (erte): Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın, erken, er, ir, erce. (AVGS, C, KTS, M, TS), örnek: Püser **irtesi** èale'â-âabaó geldi ve babasına didi güldi yaèni saòòariyyè ùÂriúiyile babasına söyledi. (s. 480)

iti/ ikti, (yiti, itti, yitig, yitik): 1. Sert, keskin, sivri, şiddetli. 2. şiddet, sertlik, keskinlik. (C, KTS, M, TS), örnek: BÂ ôarf-i muâÂóabet, tünd tÂ'nuñ øammı ve sükyñ-nı nÿnla **iti** dimekdür yaèni keskinlik ve óiddet maènÂsına. ÓÂâılı yavuz dimekdür. (s. 165)

ivmek, (evmek): Acele etmek, istical etmek. (KBD, KTS, M, T, TS), örnek: şitÂften maâdarından **ivmekdür**, èacele maènÂsına. (s. 9), Düldül-şitÂb vaâf-ı terkibîdür. Düldül **ivişli** yaèni düldül gibi muókem yürüyişli. (s. 444)

izlemek/ izdemek, (izini izlemek, iz izlemek, izin izlemek): İzi sıra gitmek, takip etmek, izinde yürümek. (KBD, M, T, TS), örnek: èÁúibet seóer vaúinde atnuñ izini **izlediler**. (s. 304)

úaçan, (haçan, kaçan): Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vakta ki, nasıl, ne suretle, ne vakit. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: ÓÂâılı yüz úoyun almaú sebebiyle her-giz dostdan **úaçan** âabır idebilirüm diyü yüzün yırtardı. (s. 557)

úakımaú, (úahımaú): 1. Kalkmak, kabarmak. 2. Çalmak, vurmak, itmek, tepmek. 3. Çakmak, saplamak. (AVGS, C, DS, KTS, TS), örnek: Bir gün úaadán yuúarı baş urmadı yaèni úulÿè eylemedi ki ol deyyÿâ úapumda óalúa urmadı yaèni **úaúmadı**. (s. 385)

úalem çekmek: 1. İptal çizgisi çekmek. 2. Yazmaya başlamak. (TS), örnek: Kendi nÂmum üzere **úalem çekdüm** yaèni defter-i vücÿddan nÂmumı iòÂc eyledüm. (s. 521)

úanat kakmak, (kanat urmak): Kanat çırpmak. (TS), örnek: ÓudÂ'nuñ evc-i ôÂtında ve kemÂl-i rifèatında mürà-ı vehm úayarÂn eylemez, yaèni **kanat urup** uçmaz. (s. 28)

úanda: Nerede, nereye? (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Pes ben seni saña lÂyık naètla medióle **úande** vaâf idebilirüm. (s. 46)

úangi, (úanú): Hangi. (KTS, KBD, M, TS), örnek: Bilmezem saña **úanú** sözi söyleyem yaèni nice vaâf idem ve tariúle medò idem. (s. 51)

úarañu, (úaraàu, úaranuà, úarañulu, úarañılı, úarañuluú): Karanlık. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Pes Ânı gice **úarañusı** baadı. (s. 292)

úaravul, (karakul, karavulu): Gözcü, nöbetçi, karakol. (KTS, M, TS), örnek: äÁúınmaú işden ve äavařdan ÂgÂh ve òaber-dÂr olan erler (358) işdür ve **karavul** leşker-gÂhuñ tuçdan divarıdır. (s. 358)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

úarıř muriş: Karmakarışık. (M, TS), örnek: şYride lüaatde úarıř muriş dimekdür. (s. 202)

úarsmaú: El çırpma, çibik çalma. (C, KTS, TS), örnek: MurÀd **úarāmaúdur**. Bilmez misin ki řarÀb-ı eřıúla mest olan divÀne èÀřıúlar raúada niçün ellerini birbirine ururlar. (s. 590)

úarındař (úartař, úarınțař): Kardeş. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Ol cihetdendir ki DÀrÀ vefÀt idince DÀrÀb adlı bir oalı úaldı ki İskender'ün ata bir **úarındařıydı**. (s. 15)

úař, (kayř): 1. Eyerin ve semerin önünde ve ardında olan yükseklikler. 2. Kavun ve karpuz dilimi. 3. Damın saçağı. 4. Ufuk. 5. Yüzüđün üst kısmı, yüzük tümseği (C, DS, KTS, M, TS), örnek: Niđin nÿn'ün ve kÀf-ı èAcem'ün kesriyle yüzük maènÀsınadır. Yaèni yüzük **úařma** dirler. (s. 92)

úat, (úit): Nezd, yan, huzur, kıran, kıy, bağır. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: YÀ Rabb! DuèÀmı redd iderseñ ve eger úabÿlin ve elümi Àl-i resÿlün etegi yaèni yÀ Rabb duèÀm **úatuñda** gerek merdyd gerek maúbÿl Àl-i resÿlün eteginden elüm çekmem. (s. 49)

úatı: 1. Katı, sert, çok, çok ziyade, pek, şiddetli, iyice, sıkı, sıkı sıkı, gayret. 2. Ağır, acı. 3. Haşın, şiddetli, sert, kırıcı. (C, DS, KBS, KTD, M, TS), örnek: Saot **úatı** dimekdür, úuvvetli maènÀsına. (s. 96)

keferet: İşe yaramaz, faydasız. (M, RS), örnek: Benüm naômum òurma gibi úatlı ile etle úaplanmıř ve āıvanmıř yaèni eti leğiödür. AmmÀ (63) çünkü postını açasın andan bir çekirdek çıuar yaèni benüm řièrüm òurma gibidür ki üstü ve ôÀhiri şirin ve maúbÿldür ammÀ içi **keferete** yaramaz. (s. 63)

kendü, (kentü/kindü): Kendi, kendisi. (C, DS, KBD, KTS, TS), örnek: Òod òÀde rÿm øammıyla ve vÀv-ı resmiyle **kendi** maènÀsınadır. (s. 102)

kendüden (kendiden): Kendisinden, kendiliğinden. (TS), örnek: Yaèni **kendiden** aayrileri èÀciz úılıcı fielle dimekdür. (s. 41)

kendilere: Kendilerine. (TS'de kendülere şeklinde kayıt vardır.), örnek: Yaèni **kendilere** oraya dek yÀr oldı. (s. 44)

kendüye: Kendisine. (TS), örnek: Emin-i vaóy-i ÒudÀ olduai oldur ki **kendüye** ÒudÀ'dan geleni pÿřide úılmayup ümmetine taèlim buyurdu. (s. 40)

kengel: Alay, şaka, latife, eğence. (KTS, TS), örnek: LÀa òorata yaèni laúife ki Türkçe **kengel** dirler. (s. 587)

kes: Sahip, hami, yardımcı. (C, DS, M, TS), örnek: Àn řüd, taúdiri, Àn kes şüddür. Yaèni ol **kese** èÀl olmadı. (s. 37)

keseàen: Fare. (KTS, TS), örnek: Mÿř **keseàen** ki èarabca fÀre dirler. (s. 269)

úırañ, (kırağ, kırak): 1. Kenar, kıyı, uç, sınır, etraf. 2. Ufuk. (KTS, M, TS), örnek: KenÀr maèryfdur ki Türkçe **úırañ** dirler. (s. 29)

úaúıraú: 1. Daha çevik, daha çabuk. 2. Kuvvetlice, hızla, hızlı hızlı. 3. Çok şiddetli, çok güç, çok ağır, pek sert. (KTS, TS), örnek: Muókemter úatıraú maènÀsınadır. (s. 221)

úayıрмаú (úayıрмаú, úayurmaú): 1. Mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. Kaygılanmak, tasalanmak, endişe etmek. 3. Sakınmak, çekinmek. 4. Hazırlamak. (C, KTS, M,

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

TS), örnek: ZirÀ biçÀre merkeb kirayla ùutilmiş àaribũñ ùavarı düriş Àanı **úayurup** anuñiçũñ àam yemez. (s. 223)

úirmaú: Öldürmek, yok etmek, imha etmek, tenkil etmek. (C, DS, KTS, M, TS), örnek: Yaèni hiçbir nesneden mubÀlÀt idüp úirmazlar. (s.143), **BÀk bÀ-yı èArabiyle Türkice ey menmek yaèni úirmaú maènÀsına.** (s. 119)

úıyık, (kıyak): Kıyıcı, yırtıcı, zalim, gaddar, hunhar. (C, KBD, KTS, TS), örnek: BahÀdır ve **úıyaú** olan kimseye dirler. (s. 599)

úaynaú, (úıynaú): 1. Yırtıcı hayvan pençesi. 2. Kıçı meydana getiren kaba etler, oturak yeri. (M, TS), örnek: ÇengÀl lüaatda yırtıcı óayvanlaruñ **úaynaàına** dirler. (s. 353)

kiçi, kiçig, (giçi, kici): Küçük. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: MihmÀn cemè-i mehdür ki ulu maènÀsınadır ki muúÀbili **kiçi** maènÀsınadır. (s. 64)

kiçirek (giçirek, kiçürek, küçürek): Küçücük, küçükçe, daha küçük, ufarak, ufacık. (M, TS), örnek: AmmÀ bunda düldül bir **kiçirek** úaúuruñ ismidür ki Àanı ol zamÀnda Mıâir'da ve İskenderiye pÀdiřÀhı olan MuúÀvús óaøret-i MuóÀmmed'e MÀriye-èi Úibüiyle daði nice hedÀyÀlarla irsÀl eyledi. (s. 47)

kim: Ki. (KTS, M, TS), örnek: Ki istifóÀm-ı inkÀrièi mutaøammın isimdür ki **kim** dimekdür. (s. 24)

kimesne, (kimsene): Kimse. (KTS, M, TS), örnek: Úufeyl ùÀ'nuñ fetói ile kendi müstaúil daèvet olunmaúsuzın **kimesneye** tebaèiyyetle bir yere varana dirler, uyundu maènÀsına. (s. 50)

úoçmaú/úuçmaú/úuçaúlamak, (úocmaú, úořmaú): Kucaklamak, sarılmak, bağrina basmak. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Ber-girift úaldurdu, der-ber girift **úoçdu** dimekdür. (s. 312)

úolçaú, (úolçaà): Kola geçirilen kılıf. (C, M, TS), örnek: Ve Àhenin pençeye àıfat ola yaèni bir Àhenin pençe dimek ola, murÀd budur ki demürden bir **úolçaú** peydÀ eyledi arslanla ceng eylemek için. (s. 554)

úonuú, (konuà): Misafir. (C, DS, KBD, M, T, TS), örnek: **úonuài** ve misÀfiri eyü ùut yaèni rièÀyet eyle ve óürmet ve èizzet eyle. (s. 112)

úopmaú: 1. Ayağa kalkmak, haşrolmak. 2. Meydana çıkmak, zuhur etmek, neşet etmek, çıkmak. 3. Harekete geçmek, fırlamak, kalkmak. (C, DS, KBD, KTS, TS), örnek: ZÀd ùoàup **úopdyài** yir dimekdür. (s.133)

úoàmaú, (úovmak): 1. Takip etmek, izlemek, kovalamak. 2. Koşturmak. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Yaèni pÀdiřÀh-ı èÀlem olduú ammÀ kendimizle úabire bile iletmedük belki bunda **úovduú** gitdük. (s. 184)

úötek: Baston, sopa. (M, TS), örnek: Bi-çÀre **kötek** yidükden soñra gene kÿy-i cÀnÀne gitti àabır ve úarÀrı ve rÿ-yi yÀruñ óas-retinden àabbÀrlıai úalmadı ve gene geldi. (s. 516)

úucuřmaú: Kucaklaşmak. (C, KBD, M, RS), örnek: ZirÀ cÀnile **úucuřup** ve àarmařup yaturdum. (s. 201)

úúúla: 1. Hareketli yerleri iplikle sanatçının parmaklarına bağlanarak veya eldiven gibi bir kesiti kullanarak bir perdenin üzerinden oynatılan, bez, karton vb. hafif nesnelere

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

yapılmış insan ve hayvan figürleri. 2. Ayakları olmayan, alttan içine el sokularak oynatılan çeşitli nesnelere yapılmış bebek. (M, RS), örnek: Luèbet-i óyr-zÀd beyÀniyye, luèbet lÀm'ıñ øammı ve bÀ'nuñ fetóı ve sükÿn-ı èayn ile **úúúlaya** ve küçük úzcuàÁzlar yapıdıları bibilere dirler. (s. 315)

úula: Kızıl ile boz arası renkte olan at, dori att, çil at. (C, KT, M,), örnek: BehrÀm-ı SaórÀ-nişin ve güzel söyledi şol vaúit ki Ànı bir **úula**, güre at yire urdı. (s. 501)

úulaüz, (úulavuz): Kılavuz, rehber, yol gösterici, delil. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: Piş-rÿ vaáf-ı terkibidür. Rÿyiden'den ilerü yürüyici dimekdür, **úulÀàuz** maènÀsına. (s. 349)

úulaú ovmaú, (úulàaú, úulaà): Kulak bükme; ihtarda bulunarak bir kimsenin uyanık bulunmasını sağlamak. (KBD, TS), örnek: MÀliden'den úulaú ovmaú dimekdür. (s. 165)

úursaú: 1. Mide. 2. İdrak, zekâ. 3. Göğüs. (C, KTS, M, TS), örnek: Òavãala óÁ'nuñ fetóı ve ãÀd'uñ fetóıyle **úursaú** dimekdür ki úuřlarda olur. (s. 528)

úuřanmaú: 1. Silahlanmak. 2. Yeltenmek, meyletmek, yapmaya girişmek. (KTS, M, TS), örnek: Murad yelek ve ãadaú **úuřanmıř** kimseler gördi. (s. 570)

úutlı/ úutlü: Uğurlu, hayırlı, mübarek. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: ZirÀ eger ikisi bile biribiriyile hem-rÀz ve hem-zebÀn ve müttefiú ve mütteóid olalar anlarıñ úiãa ve zebÿn elleri uzun ve **úutlı** olur. (s. 358)

úulaú/úulaà tutmaú, (úulaú dutmaú): 1. Kulak vermek, dikkatle dinlemek. 2. Kulak dikmek, kulağı dik tutmak. (M, TS), örnek: Vezir-i èatiú řÀha dir ki müteèalliuÀt ve mensÿbÀtumdan birisi **úulaú úutup** diñledi ve bildi ki Àãÿři Àãÿsunda úutdı. (s. 145)

úurı/ úuruà: 1. Kara, toprak, yer. 2. Boş, faydasız, abes, bihude, nafile, değersiz. 3. Boş, eli boş, mahrum. 4. Yalnız, sade. (C, KBD, M, TS), örnek: Yaèni hemÀn **úurı** şohretdür. ÓAãılı baña atı virmezse anda kerem ve seòÀ yoàimiř. (s. 443)

künd: 1. Kór, kórleřmiř, kesmez. 2. Ahmak, aptal. (KTS, M, TS), örnek: ZirÀ iósÀn ve kerem keşgin dendÀnı **künd** ider. (s. 337)

mezelenmek: Eylenecek, alay etmek. (M, KT), örnek: Yaèni temasòar idüp Ànı **mezelenürledi**. (s. 578)

nice, (niçe): 1. Nasıl? 2. Çok, birçok, hayli. 3. Çok kere. 4. Ne? 5. Ne zaman? 6. Kaç, ne kadar? 7. Hangi? 8. Ne kadar, ne derece? 9. Ne vakte kadar? (C, KBD, M, TS), örnek: Yaèni anuñ òÀt ve ãifatında **niçe** èÀlim ve fÀóil ve sÀlik kÀmil èaúl ü fikir ãarf eyledi. èÁúibet netice virmeyüp èacızlerine iètirÀf eylediler. (s. 29)

nire, (nere, nere): Nereye?(C, KGD, TS), örnek: Çünki óu gezi elüñde iken naðar eyle ki óu **nireye** varur ve nireye düşer. (s. 135)

niteki: Misilli, gibi, nasıl ki, nitekim. (KTS, M, TS), örnek: **Niteki** LÀmièi Çelebi GülistÀn'da güneh-gÀr ve periřÀn-ı rüz-gÀrda taóúúú buyurmuşdur. (s. 22)

no'laydı: Ne olaydı, keşke. (M, TS), örnek: **Ki no'laydı** bunlarıñ síoóati bende olaydı diyü. (s. 269)

oàlancú, (oàlancuú): Çocuk, küçük çocuk. (KTS, M, TS), örnek: Úıfl úÀ'nuñ kesri ve fÀ'nuñ sükÿniyla tÀze úoàimiř **oàlancú** insÀnda ve óayvÀnda müstèamedür. (s. 66)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

oba: 1. Oymak, boy, kabile, göçerevli kabile, beş on çadırdan mürekkep göçebe oymağı. 2. Kır, dışarıdaki yer, bir oymağın oturduğu yer, bir arada bulunan beş on evlik yurt. 3. Çadır, çardak, büyük çadır. (C, DS, M, TS), örnek: ÓÀtem'ün **obasından** bir kimse yaèni bir úoca kiçi yüz dirhem úaş aairliámca çeker diledi. (s. 459)

ohşamaú, (oàşamaú): 1. Okşamak, taltif etmek. 2. Benzemek. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: NevÀziř nÿn'ün fetói ve øammıyla ve zÀ'nuñ kesriyle ism-i maãdardur, **oòşayıř** maènÀsına. (s.430)

ol: 1. O. 2. Öbür, diğer. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Emin-i vaóy-i ÓudÀ olduài **oldur** ki kendüye ÓudÀ'dan geleni pÿřide úlmayup úmmetine taèlim buyurdi. (s. 40)

ola ki, (ola kim): Belki, ihtimal ki, olabilir ki. (M, TS), örnek: **Ola kim** dostuñ düşmenün úatında diyeler kim bu lÀře Ánuñ kendi elinuñ ve řemâirinüñ küştesidür. (s. 536)

ola: Belki, -mi acaba, ihtimal. (M, TS), örnek: ZindÀnda olanlaruñ aóvÀline naðar eyle yaèni maóbÿsları teftiş ve tefaòuã eyle ki muótemeldür ve mümkindür ki aralarında günahsız ve cinÁyetsiz kimse **ola ki** iúlÁúí lÁzımdur. (s.173)

olmaya: Yapılmamış ola, görülmemiş ola. (M, TS), örnek: Çünki bir kerre sürçüp düřdüñ ayaàuñ áaúla **olmaya** ki bir kerre daòí ayaàuñ úopraama yaèni çünki bir kerre bir belÁya giriftÀr olup andan òalÀã bulduñ anuñ esbÀbından iótirÁz ile olmaya ki bir kerre daòí ol belÁya mübtelÀ olasin. (s.275)

oñmaú, (oñmaà, uñmaú): İyileştirmek, şifa, salah bulmak, uygun olmak, uygun gelmek, iflah olmak, feyiz ve bereket bulmak, düzelmek. (C, AVGS, DS, KBD, M, TS), örnek: Çünki düşmeni áíeuñ sancaamı düşür tÁ kim gice yarası **oñulmaya**. (s. 344)

oñurga, (oñurha, oñurga kemiği, oñurga sünüğu, oñurka): Bel kemiği, amudufikari, omurga. (KTS, M, TS), örnek: Sulb sad'üñ øammı ve lam'üñ sükÿnıyla arka kemüği ki Türkçe **oñuràa** dirler. (s. 25)

oranlamaú, (orannamaú): Tahmin, takdir etmek, ölçüp biçmek. (KTS, M, TS), örnek: ÚıyÀs maãdardur, kÀse, yeúis'üden yaèni êarabe bÀbinuñ ecvef-i yÀéisinden bir nesneden **oranlamaú** dimekdür. (s. 30)

otlaú, (otluk) : Mera, çayır. (C, KTS, M, TS), örnek: Düryd dal'üñ ve rÁ'nuñ øammeleriyle fièl-i mÀøi-i müfred-i àÁéibdür, biçmek maènÀsına Türki'de **otlaú** biçmek gibi. (s. 184)

óuruú, (óuruđ): Kement. (KBD, KTS, TS), örnek: Kemend kÁf-ı èArab'üñ ve mim'üñ fetóalarıyla **óuruàa** dirler. (s. 405)

ovmaú: Ovuştirmek, sürüştirmek, sürmek, kaşımak. (C, DS, KTS, M, TS), örnek: MÀliden'den **ovmaú** ve burmaú maènÀsına, bunda burmaú maènÀsınadır. (s. 126)

oyuk, (oyuh): 1. İnsan veya hayvan şeklini andırır korkuluk. 2. Yol göstermeye yarayan tař vb. alamet. (KBD, KTS, TS), örnek: ZirÀ áaçum penbe gibi Àaardı ve bedenüm **oyuk** gibi inceldi ve yufúaldı. (s. 162)

öàüş: Sitayış, medih, övme. (TS), örnek: SitÁyiř ism-i maãdardur **öàüş** maènÀsına. (s. 130)

ödek/ ötek: Zaman, tazminat, ödenilmesi gereken şey. (C, M, TS), örnek: TÀvÀn

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

diyete ma'ensına da gelir **ödek** demekdür. (s. 172)

öndül, (önde, öñür, öñgdün): Yarış mükâfatı, evvel, ilerü. (AVGS, C, DS, KBD, M, TS), örnek: AmmÀ sen kendi salûanatuñuñ úÀnyn ve úÀéidesinde evvelki pÀdişÀhlardan sebaú eyledüñ yaeni **öndül** iletdüñ. (s. 72)

öñ: 1. Önce, mukaddem, evvel. 2. İleri, üstün, makbul. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: ÚabÀ lafô-ı èArabidür. **Öñi** açıú úaftÀn demekdür. (s. 59)

öte yaúa: Karşı taraf. (M, TS), örnek: ZirÀ beni ol kimse **öte yaúaya** götürür ki gemiei eyledir. (s. 565)

ötrü/ötri, (ötürü, ötkürü, utru): Den dolayı, sebebiyle, naşı. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Köylüye ve ekinciye rièÀyet kendüñden **ötürü** eyle yaeni kendüñe maósyl lâzım ise ekinci úÀéifesine rièÀyet eyle. (s. 101)

özdek: 1. Esas, gövde, temel, kök, öz, ağacın bedeni. 2. Hülasa, iç, öz. (C, DS, KTS, M, TS), örnek: Eger odun aâacınıñ damarına ve sekrine yaeni köküne ve **özdeğine** balta urup keserlerse ne söz! (s. 494)

paşa: Beg, efendi, ağa, çelebi, devletlü, hoca, mevla, hakim, muhafız, zabıt, atabeg. (M, TS), örnek: SipÀh öizmet ve óürmetle **paşaların** yire úodılar. (s. 304)

pek, (bek): Katı, sert, sıkı, sağlam, çok çok, en ziyade, inen, hayli, haylice. (M, TS), örnek: PÀdişÀh dervişı ekÀbir ve aâniyÀdan hem **pek** gördi ve hem ziyÀde gördi. (s.137)

peklük: Sağlamlık, katılık, sıkılık. (M, TS), örnek: Maúyl-i BehrÀm budur ki süriden yaeni aylauıden bir âayrı at útmaú gerek ki eger serkeşlik iderse yaeni baş **pekligin** iderse öabú eylemek mümkün ola. (s. 501)

âaâ: 1. Sağlam, sıhhatte. 2. Temiz, saf, halis. 3. Doğru, gerçek, sahih. (C, KTS, M, TS), örnek: Yaeni şol **saâ** kimse ki òastenüñ yÀnındadır dirliği ve óayÀtı küdyretle geçer. (s. 129)

âaâalmaú: Oñulmak, şifa bulmak, iyileşmek. (KTS, M, TS), örnek: BimÀr-ı âarib dir ki kendi âiíoatumi dilemezdüm yaeni **âaâalmaú** murÀd eylemezdüm. (s. 554)

âaúınmaú: 1. Uzaklaşmak. 2. Saklamak, riayet etmek, muhafaza etmek. 3. Esirgemek. (AVGS, KTS, KBD, M, TS), örnek: Ey Şiryeye, ÀgÀh ol **âaúın** başuñi èadÀlet ve tedbirden çúarmayasın ki merdüm úlkeden pÀy-i èiüÀèati çevirmeyeler. (s. 102)

âalınmaú: 1. Yürürken hoş bir eda ile sağa sola hafifçe meyletmek, hıraman olmak. 2. Sallanmak, sarkmak, uzanmak. 3. Bırakılmak, vaz olunmak. 4. Atılmak, hücum etmek. 5. Sevk olunmak, gönderilmek. 6. Vergi tarh olunmak. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: ÖirÀm òÀ-i muèemenüñ kesriyle fièl-i emir-i müfred-i muòÀúabdur, **âalın** demekdür. (s. 44)

âarmaşmaú: 1. Sıkıca sarılmak. 2. Dolaşmak (C, KBD, M, TS), örnek: ZirÀ cÀnile çocuşup ve **âarmaşup** yaturdum. (s. 201)

âarp: Çetin, güç, şiddetli, kuvvetli, sert, keskin, güç yetmez. (AVGS, C, KBD, KTS, TS), örnek: DüşvÀr dÀl'ıñ øammı ve sükyñ-ı şınla **âarb** ve çetin demekdür. (s. 428)

sav: 1. Hikâye, kıssa. 2. Söz, lakırtı. 3. Haber. (AVGS, C, KBD, TS), örnek: Goft u gy lüaatda söz ve **sav** ma'ensınadır. (s. 133)

âavulmaú, (âavılmaú): 1. Savuşturulmak, geçiştirilmek, atlatılmak, bertaraf edilmek. 2. Dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, yol vermek üzere çekilmek. 3. Çağı, vakti

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

geçmek. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: Oúla úılıc õñden úaçmaú yaèni **ãavulmaú** úardaşı ve yoldaşı düşmen elinde esir iken. (s. 354)

seàirdim/segirdüm ãalmaú, (seàirdi ãalmaú): 1. Hücum etmek, akın etmek, istila etmek. 2. Hızla koşmak. (M, TS), örnek: Taòt fièl-i mÀøi-i müfred-i àÀéib (253) **seàirdüm ãaldı** dimekdür. (s. 253)

seàirdişmek: Koşuşmak, koşuda yarışmak. (TS), örnek: Pes sipÀh bir uàurdan piyÀde yaèni defèaten piyÀde olup **seàirdişdiler.** (s. 304)

seàirtmek/ sekirtmek: 1. Koşmak. 2. Yürümek. 3. Koşturmak. 4. Saldırmak, akın etmek, çapmak, çapul için hücum etmek. (KBD, KTS, M, TS), örnek: TÀòten çapmaúdur yaèni **seàirtmek** maènÀsına. (s. 32)

semritmek/ semirtmek: Semirtmek, tavlandırmak, şişmanlatmak. (AVGS, C, KTS, M), örnek: Kurdı ki **semridesin** (501)yaèni besleyesin Yÿsuf gibi püserleri yırtup helÀk ider. (s. 501)

sezmek, (sizmek): 1. Sezmek, hissetmek, farkına varmak. 2. Zannetmek, tahmin etmek. (C, KTS, M, TS), örnek: Cemiè maòlÿkÀta rızúını iàal ider, hiç **sezmediği** yirden. (s. 12)

ãiàamaú:1. Sıvamak. 2. Okşamak. 3. Mesh etmek. (C, KTS, M, TS), örnek: Úol açmÀkdan murÀd yeñini **ãiàamaúdur.** (s. 411)

sıçratmaú/saçratmak: Hoplatmak. (KTS, M, TS), örnek: Ve óimÀrı Àta **sıçradup** úaùir tevliid iden oldur. (s. 208)

sıãanmaú: 1. Sıvanmak, kolları, bacakları sıvamak, kıvırmak. 2. Okşanmak. (C, M, TS), örnek: MiyÀn-best bil baàladı yaèni **ãiàandı** ve çemrendi. (s. 438)

ãımaú: 1. Kırmak. 2. Bozmak, nakzetmek. 3. Yenmek, mağlup etmek, tenkil etmek. 4. Aşağı görmek. 5. Gereğini yapmamak, bertaraf etmek, reddetmek, hiçe saymak, kabul etmemek. 6. Yıkmak, harap etmek. (C, M, KBD, TS), örnek: Meòkÿr mücrimüñ èuúubetinde ãabır eyle zirÀ laèl-i BadaòşÀnı **ãımaú** ÀsÀndur ammÀ **ãımmıřı** bir daòl baàlayup bütün eylemek mümkün ve lÀyıú degül yaèni meòkÿr mücrimi úatlı ÀsÀndur ammÀ úatlınden soñra belki nedÀ-met lÀzım gele. (s. 127)

ãınamaú: Denemek, tecrübe etmek, yoklamak, imtihan etmek. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: áÀm cevrenden gönlinde yükler eyledür taèni àamdan àuããadan elem ve mihnet çeker şol kimse ki **ãınanmamıř** işler eyler. (s. 135)

ãınmaú: 1. Kırılmak, parçalanmak, münkesir olmak. 2. Zayıf düşmek, âciz kalmak. 3. Yenilmek, mağlup, münhezim olmak. 4. Zayi olmak, kaybolmak. 5. Bozulmak. 6. Azalmak, şiddetini kaybetmek. (C, KTS, TS), örnek: Bir kimse eline bir kemük eyledi yaèni bir kemük aldı miskin meòkÿr òara ancılayın urdı ki kemüğü şikest oldı. ÓÀãılı **ãındı.** (s. 297)

ãınuú, (ãınuú): 1. Kırık. 2. Mağlup, münhezim. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: Diria dal'úñ øammı ve kesriyle **ãınuú** dimekdür. (s. 279)

ãırça: Cam, billur. (C, KTS, TS), örnek: YÀòyd tiàla àaraø-ı nefsiyeden el úaldurmazlar zirÀ èiřú ve perhiz **ãırça** ile úař gibidür. (s. 532)

siñici, (siñirici/ singürmek): Hazmı kolay, hazm edici. (KTS, M, TS), örnek: Úatlı **siñici** řarÀb yaèni baş aarıdup òumÀr virmez dimekdür. (s. 102)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

siñirlemek: Hareket edemez hâle koymak için vurup ayak sinirini kesmek. (C, TS), örnek: ÓÁãılı ÖudÁ'ya vÁãıl olmaÁ ùÁlib iseñ ol girü gelmek esbini **siñirleyesin** yaèni èÀlem-i fÀnìnüñ müzeòrafÀtını külliyÁ terk idüp aña teèalluú reèsen úatè idesin. (s. 34)

siper atmaú: Úaçmaú. (TS), örnek: **Siper atmaú** ferÁaat eylemek gerek. (s. 32)

ãovuú/soàú, (souú): Soğuk. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: Pey bÁ-yı èAcem'üñ fetóiyile bunda serd **ãovuú** maènÁsınadur, serd **ãovuú** dimekdür. (s. 147)

söyündürmek/ söyindirmek, (sövündürmek): Söndürmek. (AVGS, C, KTS, M, TS), örnek: Ekşi áuratlı maóbýbdan dirlik acılığını iletme yaèni belÁ ve meşauúatını çekme. Belki áayreti dilberüñ viãÁli Ábıyla anuñ cefÁ ve cevri Áteşini **söyündür**. (s. 545)

ãubaşı: Zabit, zabıta memuru, kumandan; kadı, vali. (M, TS), örnek: Yaèni begi ve paşayı ve **ãubaşı** èÁdil ve perhizkÁr ise raèiyyet üzerine óavÁle eyle. (s. 105)

ãunmaú: 1. Uzatmak. 2. El uzatmak, uzanmak. 3. Saldırmak, hamle etmek, hücum etmek. (AVGS, C, KBD, KTS, TS), örnek: Yavuzluála fevrî el úlúca **ãunmaú** ve yapışmaú. (s. 164)

ãuvarmaú, (ãıvarmaú): Sulamak, su vermek. (C, KTS, M, TS), örnek: Pes seg-i nÁtevÁne bir içim ãu viridi yaèni kelbi **ãuvardı**. (s. 411)

sürmek: 1. Yürümek, ilerlemek. 2. Takip etmek, devam etmek. 3. Geçirmek, görüp geçirmek, yaşamak. 4. Kovmak, uzaklaştırmak, gidermek, tart etmek. 5. Yürütmek. 6. Ovmak, delk etmek. 7. Karıştırmak, katmak, ilave etmek. (AVGS, M, KBD, KTS, TS), örnek: Atlarını helÁk eylemişlerdür gice **sürmekden** yaèni çouú yol yürümekden yaèni nefis atlarını óelil ve zebýn eylemişlerdür èibÁdet ve úÀèate ziyÁde gýşiş eylemekden. (s. 513)

şen, (şin): Mamur. (C, KTS, M, TS), örnek: ÚÁèat ve èibÁdet tevfiúiyile gönlünü zinde úut yaèni èibÁdet ve úÀèatuñı aña muvÁfíú úılmaáile úalbini íoyÁ idüp ve **şen** eyle. (s. 84)

şol/ ol: Şu, o. (C, KBD, KTS, M, TS), örnek: Birisi mièrÁc gicesi ervÁó-ı enbiyÁ'ya imÁmet eyledi ve birisi **şol** hediye-i şerife işÁredür ki “Küntü nebiyyen ve Ádem beyne'l-mÁèi ve'ú-úin” buyurdi. (s. 40)

ùabanca, (ùapanca): Tokat, şamar. (M, TS), örnek: ÓÁãılı aálaşdılar başları-na ve yüzlerine **ùabancalar** uraraú. (s.486); Bi-çÁre kendinüñ yÁrÁnı ve muÁÁóibleri ellerinden eñsesine **ùabancaların** yirdi. (s. 578)

ùamar urucu, (damar urucu, ùamir, ùamur): Kancı, kan alıcı, hacamatçı. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, TS), örnek: **Rekzen vaáf-ı terki bidür. Lüáatda ùamar urucu dimekdür.** (s. 122)

ùañ, (tang): Şafak vakti. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, TS), örnek: BÁ-midÁd irte dimekdür yaèni **ùañla**. (s. 540)

ùanıú, (danuú, ùanuú, ùanuh): 1. Şahit. 2. Delil, burhan, hüccet. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: GüvÁh **ùanıú** yaèni şÁhid. (s. 443)

ùapmaú: 1. İnkıyat etmek, tabi olmak, boyun eğmek, tazim etmek, perestij etmek, mutavaat etmek. 2. Takdim etmek, sunmak. 3. Bulmak; haiz olmak. (AVGS, C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Şehvet-perest de vaáf-ı terki bidür şehvete **ùapıcı** dimekdür. (s. 143)

taāma: Dilinmiş kayış. (M, TS), örnek: İsÁrla baálamaáa dirler ki èArab esÁr **taāma**

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

çayışına dir. (s. 108)

ùaşra (daşıra, dışra, taşra, ùařarı): Dışarı. (C, DS, KBD, KTS, M, TS), örnek: Bir kimse meğkır böcege didi ki ey giceği yaluñlandırıcı veyÀ gice yaluñlandırıcı böcek! (s. 673)

ùavar, (tafar, tuvar): Davar, hayvan. (C, KBD, DS, KTS), örnek: Sütür-ı leked-zen beyÀniyye. Sütür'dan bunda binit, **ùavar** murÀddur. At ve úatır ve áayırısı gibi. (s. 499)

ùay: Hayvan yükünün bir dengi; denk, eş, misil. (TS), örnek: Teng bunda deng maènÀsinadur, yaèni yarım yük ki Türkçe aña **ùay** dirler. (s.459)

tegelti, (tegeltü, tegilti): Eyer altına konulan keçe, eyrim, vaylak. (M, TS), örnek: Nemed zeyn lüaatlarda **teàeltiye** dirler ammÀ óaúúatde eñrek keçesidür ki **tegelti** yirine istièmÀl iderler. (s. 303)

ùúalmaú: 1. Sokulmak, araya girmek. 2. Geniş olmayan bir yerde sıkışıp kalmak. 3. Argo Suçlu hapisaneye konmak. (M, KT), örnek: şÖyle ki ol cihetden èilm-i ôÀhir vÀèiölerinden úlaúları úúalmıřdur. (s. 527)

ùoñmaú: Soğukdan donmak. (DLT, M), örnek: Mürde'den murÀd **ùoñdur**. Yaèni zemìn **ùoñmıř** idi. (s. 443)

tuàulga, (tulga, tuvulga, tuvulka, tuàlhaa): Miğfer, çelik başlık. (TS), örnek: Óasım àuló iderse yaèni àuló dilerse àulódan úaçma zirÀ èasker fetó idüp **tuàaa** yarıcı dilÀverler fetó istediler. (s. 360)

tuç: Tunç. (M, TS), örnek: äÀúınmaú işden ve äavařdan ÁgÀh ve òaber-dÀr olan erler (358)işdür ve karavul leşker-gÀhuñ **tuçdan** dıvarıdur. (s. 358)

tuman, (tumman): 1. Don. 2. Pehlivan kişpeti. (M, TS), örnek: Püser meğkır vaèèi eyledükden nÀ-pÀk-rý babası èAciz ve füry -mÀnde muøuar ve muøuarib idi ki külÀhı bÀzÀrda áatılmadan ve **tumanı** ve gömlegi rehinde idi. (s. 479)

tutaàan, (dutaàan): İyice, sıkıca tutan, çok tutan. (TS), örnek: ZirÀ buncılayın zü-fünýmı selÀün rièÀyet idüp yÀnında **ùutaàandur**. (s. 130)

oàrı, uàrı: Hırsız. (M, TS), örnek: **Düzd dal'uß øÀmmı ve zÀ'nuñ** sükyınıyla **uàrı maènÀsına**. (s. 119)

ulařıú, (ulaşuk, ulaşıh, ulaşuh): 1. İleriden beri sürüp gelen, mütevatir, mütevali. 2. Birbiri ardınca, arkası kesilmeksizin. 3. Bağlılık, irtibat. 4. Bitiřik, muttasıl, merbut. 5. Yakınlık, akrabalık. (M, TS), örnek: Peyveste lüàÀtda **ulařıú** dimekdür, ammÀ bunda dÀém maènÀsinadur. (s. 76)

uluraú: Daha büyük, en büyük, daha iri. (M, TS), örnek: Ebubekr èÀli-cenÀb ve bülend-çadr pÀdiřÀhlarıñ reèisi ve serdÀridur. Ve ulurak başı tÀcı. (s. 65)

uã: Akıl, fikir. (M, TS), örnek: Hýř hÀ'nuñ øammıyla **uã** maènÀsına. (s. 110)

urmaú: 1. Vurmak, çarpmak. 2. Vurmak, baskın yapmak, gasp ve yağma etmek. 3. Belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak. 4. Giydirmek, giyinmek, takmak. 5. Vazetmek, koymak. 6. Sokmak, batırmak, delmek, yaralamak. 7. Niřan alarak atmak. 8. İfade etmek, beyan etmek, bildirmek. 9. Sürmek. 10. Tesir etmek. (M, TS), örnek: Zed fièl-i mÀ-øi-i müfred-i àÀéib, **urdi** dimekdür. (s. 41)

uřaú: 1. Ufak, küçük. 2. Çocuk. (M, TS), örnek: Óiredliàumda yaèni **uřađlıàum** zamÀnında zýr-ı ser-pençem var idi. (s. 267)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

utangan/ utanàn: Çok utangaç, sıkılğan. (M, TS), örnek: Óacil āifat-ı müşebbehe-dür, èilm bĀbıbindan **utangan** yaèni şerm-sĀr dimekdür. (s. 51)

uvaú devek/ tevek: Ufak tefek. (M, TS), örnek: Óurd òĀ-i muèemenüñ øammı ve rĀ'nuñ sükyınyla **uvaú ve devek** dimekdür. (s. 42)

uvaú: Ufak, küçük, kırıntı. (M, TS), örnek: ZirĀ **uvaú** uşdan ulu ùĀà gördüm. (s. 221)

uyan, (oyan): Dizgin, gem, yular. (M, TS) örnek: èĤnĀn èayn'uß kesriyle **uyan** dizginine dirler. (s. 44)

uyundi, (uyundu): 1. Kendi başına hareket edemeyip başkasının reyine uyan. 2. Tufeyli, asalak. (TS), örne: Üufeyl ùĀ'nuñ fetóı ile kendi müstaúil daèvet olinmaúsuzın kimesneye tebeèiyyetle bir yere varana dirler, **uyundi** maènĀsına. (s. 50)

üşmek: Üşmek, üşüşmek, toplanmak, delgiç ile delmek. (M, DLT), örnek: YĀnına müşteri gelse yüzine bu úadar siñek **üşmezdi** diyen maènĀya siñeg **üşürmiş**. (s. 399)

virmek: Göndermek. (M, TS), örnek: Bu meclis-i esrĀr-ı ĪĀhıde bir nevè kimseye èaşş şarĀbı sĀāarını iósĀn ve ièùĀ iderler ki aña dĀrÿ-yı hÿşber ve devĀ-yı bi-hÿşi **vireler**. (s. 33)

yaàır: 1. Hayvanların sırtında hâsil olan yara. 2. Sırtı yaralı (hayvan). (M, TS), örnek: Püşt-riş vaāf-ı terki bidür arúası yaralı yaèni **yaàırlı**. (s. 223)

yaban, (yeban): 1. Issız kır, ova, insandan hali yer. 2. Yabancı, yadırga. 3. Dışarı, başka memleket. (TS), örnek: Div şeyùĀn ve **yaban** Ādemi. (s. 502)

yabana atmaú: Dikkate almamak, itibar etmemek, hiçe saymak, değer vermemek. (TS), örnek: Çıúarup **yabana at** şol köki kim diken getirür yaèni diken bitürür. (s. 496)

yalabımaú: Parlamak, parıldamak, lemean etmek. (M, TS), örnek: Bi-tĀbet fièl-i mu-òĀriè-i müfred-i muòĀtab yaldırar ve **yalabır** dimekdür. (s. 573)

yalañuz/yalañız, (yalavuz, yalguz, yaluñuz): Yalnız. (M, TS), örnek: ÙĀhĀ ÚuréĀn'da **yalañuz** ùĀ ile yazılır ÙĀhĀ şeklinde. (s. 52)

yaldıramaú, (yalabımaú): Parlamaú. (M, TS), örnek: Ve görünişde öyr gibi ve güneş gibi çihresinden ve yüzünden nÿr **yaldırardı**. (s. 154)

yalñ yüzli: Saúalsız. Örnek: SĀde-rÿy vaāf-ı terki bidür, **yalñ yüzli** maènĀsına yaèni **āaúalsız**. (s. 142)

yalñlandırılmak: Alevlendirmek. (M, TS), örnek: Bir çerĀāı ki ùul èavrat **yalñlandurdu** yaèni bir Āh Āteşini ki ol çekdi ve peydĀ eyledi çoú görmişsin òùĀb-ı èĀmm úariúıyle ki ol çerĀā bir şehri yaúdı ve yandurdu. (s. 75)

yalñlanılmak: Parlamak, ışıldamak, ışık saçmak, alevlenmek. (M, TS), örnek: **Yalñlandırmış** olsun dimekdür yaèni rÿşen eylesün. (s. 75)

yanbaşı, (yanbaşı aarısı): 1. Kalça kemiğinin üst başı, uca. 2. Siyatik. (M, TS), örnek: Āsib elif-i memdyd-la sin'uß kesriyle lüaatda **yanbaşı** gelmege dirler. (s. 112)

yaldıramaú, (yaldıramaú, yilduramaú, ıldıramaú): Parıldamak, lemean etmek, ışıldamak, ziya saçmak. (M, TS) Örnek: LĀĀ **yaldırayıcı** dimekdür, raòşĀn maènĀsına. (s. 25)

yandurmak, yandürmak: 1. Yakmak, tutuşturmak. 2. Tutuşturmak, verivermek. (M,

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

TS), örnek: Bir çerÀâ ki ùul èavrat yalıñlandurdı yaèni bir Àh Àteřini ki ol çekdi ve peydÀ eyledi çoú görmişsin òùÀb-ı èÀmm ùariüiyle ki ol çerÀâ bir şehri yaúdı ve **yandurdu**. (s. 103)

yap yap, (yap): Yavaş yavaş, usul usul, sessizce. (M, TS), örnek: Be-tedric bâ óar-f-i muâÀóabet óÀãil kon'e müteèallıú tedric maâdardur, tefèil bâbından. Azar azar yaèni **yap yap** dimekdür. (s. 34)

yapça/yapçe: Yavaş, yavaşça. (M, TS), örnek: Àheste elif-i memdýde ile **yapça** dimekdür. (s. 150)

yaraú, (yaraà): 1. Hazırlık, levazım, techizat. 2. Silah. 3. (At hakkında) yaranmış, idmanlı. (M, TS), örnek: FermÀn-dih vaãf-ı terkibidür, bu **yaraú** virici dimekdür. (s. 177)

yaraúlanmaú: Hazırlanmak, silahlanmak. (M, TS), örnek: MüheyyÀ ism-i mefyldür. Tefèil bâbından muètelü'l-èayn mehmýzü'l-lÀm **yaraúlanmış** ve óaøırlanmış dimekdür. (s. 26)

yarařú: 1. Yakışık, yakışır, muvafık, münasip, layık. 2. Yakışıklı. 3. Süs, ziynet, güzellik. (M, TS), örnek: ZibÀ **yarařú** dimekdür. (s.290)

yarařúlıú: Layıklık, muvafıklık, uygunluk. (M, TS), örnek: Ve zib zÀ-yı èArab'ıñ kesriyle isümdür, **yarařúlıú** maènÀsına. (s. 160)

yaş: Taze, deniz. (M, TS), örnek: NebÀt tÀze, **yaş** ota dirler. (s. 582)

yařıl/yařil: Yeřil. (M, TS), örnek: Egerçi ki pirýze lÀciverdi olur **yařıl** olmaz. (s. 25)

yavuz, (yavız): 1. Fena, kötü. 2. Sert, kızgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli. 3. Fenalık. (M, TS), örnek: Tünd tÀ'nuñ øammı ve sükyñ-ı nýnla iti dimekdür yaèni kes-kinlik ve óiddet maènÀsına, óÀãılı **yavuz** dimekdür (s.164). **ÓÀãılı ne yavuz ne yavaş**. (s. 122)

yayaú, (yayaà): Yaya, yayan, piyade. (M, TS), örnek: PiyÀde yayaú dimekdür. (s. 488)

yeàrek, (yeàrek, yiàrek, yiàrek): Daha iyi, müreccah, efdal, elyak, üstün. (M, TS), örnek: Dostlarıñ göñli cemè olmaú **yeàrekdür** mal cemè olmaúdan. (s. 222)

yeàinlik: 1. İleri gitme, ifrat. 2. Üstünlük, galibiyet. (M, TS), örnek: Saña kimse dimez ki eyi idersin ki cÀnuñı Ànuñ işi ve maãlaóatı sevdÀsında yaèni ÀñÀ muóabbet ve meveddetde telef idersin. ÓÀãılı Ànuñ sevdÀsında cÀn ve bař telef eyledigüñi kimse **yeàinmez** zirÀ maóø-ı cünýndur. (s. 593)

yeleàen, (yileàen): Çok yelen, hızlı koşan, süratle giden. (M, TS), örnek: Deviden'den **yilegen** dimekdür. (s. 428)

yelmek, (yilmek): 1. Koşmak, şıtap etmek, acele yürümek, esmek. 2. (Hayvan) tırıs gitmek, eşkin yürümek, hızlıca yürümek. (M, TS), örnek: Tek u pÀ dirler. **Yelme** ve yürürme maènÀsına. (s. 32)

yeñ, (yiñ): Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı. (M, TS), örnek: Ásetin elif-i memdýdla sükyñ-ı sinle **yeñ** dimekdür yaèni libÀs **yeñi**. (s. 132)

yene/ yine: Yine. (M, TS), örnek: PiřuvÀ lüaatda öñce yürüyendür. AmmÀ bunda **yene** imÀm maènÀsınadır. (s. 39)

yir deprenmek: Yer sarsılmak, hareketiarz olmak. (M, TS), örnek: Tezelzel tefÀèel vezni üzere maâdardur. Deprenmek dimekdür. MeàelÀ **yir deprenmek** gibi. (s. 42)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

yetmek/ yetişmek: 1. Yetişmek, erişmek, vasıl olmak, ulaşmak. 2. Olgunlaşmak. (M, TS), örnek: Pâdişâh dervişle cüvânuñ vâsfinı görünce yaramazlıú gümânı yaèni sÿ-i ôan göricek oldu yaèni vezir-i àâmmâzuñ taúririni taóuíú eylemedi. Pes ôiřm-i àaâbından anuñ üzeri-ne àaâbile ve ôiřim ile olmaú **yetti**. (s. 150)

yetürmek: 1. Ulaştırmak, eriştirmek, iblağ etmek, vasıl etmek. 2. Yetiřtirmek, büyütüp yetiştirmek. (M, TS), örnek: İş düzici yaèni herkesuñ maâlaóatın **yetürici** dimekdür. (s. 15)

yeyni/ yeñli, (yiyni): 1. Hafif, ağır olmayan. 2. İtibarsız, ehemmiyetsiz. 3. Kolay. (M, TS), örnek: Sebük sin'un fetói ve bâ'nuñ ôammıyla kâf-ı èArabiyle **yeyni** dimekdür ôafif maènâsına. (s. 164)

yeynimek/ yeynimek, (yeânilmek): Hafifleşmek. (M, TS), örnek: Óâñılı Ànuñ sevdâsında cân ve baş telef eyledigüñi kimse **yeânmez** zirâ maóø-ı cünÿndür. (s. 593)

yeynirek: Daha hafif, ehven. (M, TS), örnek: Yeyni ve yüklü merdüm **yeynirek** yürürler yaèni dünyâ úuyÿdiyla muúayyed olmayan Àsâyiř ve râóatdadur. (s. 251)

yol iletmek/yol göndermek: Yöneltmek, tevcih etmek. (M, TS), örnek: Vezir-i èatiú bu muèâmeleye fi'l-cümle **yol iletdi**. (s.142)

yoldaş úořmaú: Yol arkadaşı yapmak. (M, TS), örnek: Yaèni dâñ ve zeki bir kimseéi Óâtem'e irsâl eyledi. Ve aña on kimseéi **yoldaş úořdi**. (s.443)

yoósa/yoóse: Yoksa. (M, TS), örnek: **Yoósa** benüm elüm öpmekle nesne óâñıl olmaz. (s.218)

yorâalamaú: At yorga yürüme, yelmek, koşmak, yürüme. (M, KT), örnek: Óikâyet olunan budur ki ehlü'l-lâhdan (92) birisi úaplana bindi yaèni binüp **yorâalayup** sürdi yaèni **yorâalayup** giderdi. (s.91)

yorga, (yorúa): Rahvan, eşkin, yelegen at. (M, TS), örnek: Eřkin ve yürüaen ve **yorga** úavara dirler. (s.91)

yumuş oâlanı: Hizmetkâr, hizmet eden oğlan. (M, TS), örnek: Rehî aâlında yumuş oâlanına dirler soñra úul maèñasına istièmâl iderler. (s.130)

yügrük/yüârük: 1. Yürük, hızlı giden, çok koşan, işlek. 2. Yürürlük, hızlı gitme. (M, TS), örnek: Meókýr at bir seyl yüreyişli àaórâ dürici idi ki bâd anuñla berâber seâirdmege úâdir olmayup toz kesbi ardına úalurdı. Óâñılı ziyâde **yüârük** idi. (s. 442)

yücerak: Daha yüce, çok yüce. (TS), örnek: Aña didi ey vaóy-i Óudâ getirici ferişteh! **Yücerak** âalın. (s. 44)

yüklü: Hamile, gebe. (M, TS), örnek: Eger yüklü èavrat mâr úoairırsa Şeyüân siretli Àdemi-zâdeéi úoâyrmaúdan yeâdür. (s. 301)

yüpürmek: Telařla öteye beriye koşmak. (KT), örnek: Tek u pâ dirler. Yelme ve **yüpürme** maènâsına. (s. 32)

yürüaen, (yelegen): 1. Keskin. 2. Hızlı yürüyen. 3. Ustura. 4. Cilalı. (M, TS), örnek: Eřkin ve **yürüaen** ve yorga úavara dirler. (s. 91)

yüz suyu, (yüz aúlhâ): 1. Ar, hicap, hayâ, namus ve şeref, haysiyet, itibar. 2. Güzellik, hüsnü, letafet. (M, TS), örnek: Áb'den bunda murâd èarødur. Yaèni Áb-ı rÿy **yüz áuyı** maènâsına. (s. 43)

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

yüzgüç: Suda iyi yüzen, yüzgeç. (TS), örnek: Çünkü üfl **yüzgüç** kimsen elinde veyâ eli üstindedür âarú olmaúdan òavf eylemez. Egerçi ki Dicle Irmaàı ve âayrısı enli ise de bu óÁlde òavf eylemez. (s. 567)

SONUÇ

Sûdî İran'ın büyük şairlerine yazdığı şerhlerindeki gramer terimleri ve belağat unsurları çıkarılırsa şerhlerinde ve tercümelerinde sade bir Türkçe kullanmış olduğu görülür. Bostan Şerhi'nde sayıca çok miktarda arkaik kelime kullanılmıştır. Bu durum Sûdî'nin Türkçe'yi sevmesi, sade Türkçe ile eser yazmış olması, öğrencilere Farsça öğretmek amacıyla şerh yazması ve Şeyh Sa'dî-i Şirâzî'nin eserini Türkçe ibarelerle şerhetme gayretiyle açıklanabilir.

XVI. yüzyıldan önce kullanılmakla birlikte günümüze ulaşmayan birçok kelimenin, bu tip şerh metinlerinin satırları arasında türlü vesilelerle geçmesi muhtemeldir. Arapça-Farsça kelimelerin anlamları verilirken Türkçe karşılıklarının söylenmesi, bunun yanısıra ele alınan Arapça-Farsça asıllı metinlerin çevirisi sırasında büyük ölçüde Türkçe söz öbeklerinin kullanılması, zamanın hızla akıp gitmesiyle birlikte günümüze ulaşamamış kelimelerle karşılaşma olasılığını artırmaktadır. (Yılmaz 2008) Bostan Şerhi içerisinde günümüzde kullanılmayan birçok Türkçe kelime, deyim ve tabir bulunması, bu tip metinlerin, Türkçe'nin tarihî gelişimi içerisinde yer almış ancak günümüze kadar ulaşmayan bazı kelimeleri ortaya çıkarmada yardımcı olacağına işaret eder.

Arapça-Farsça kelimelerin anlamları verilirken Türkçe karşılıklarının söylenmesi, bunun yanısıra ele alınan Arapça-Farsça asıllı metinlerin çevirisi sırasında büyük ölçüde Türkçe söz öbeklerinin kullanılması, zamanın hızla akıp gitmesiyle birlikte günümüze ulaşamamış kelimelerle karşılaşma olasılığını artırmaktadır. (Yılmaz 2008)

Yunus Emre'nin kullanmış olduğu arkaik kelimelerin pek çoğunu Sûdî de kullanmıştır. Şekil yönünden kelimenin yapısında değişiklik görülmesi aradan geçen üç asırlık zaman farkından kaynaklandığı söylenebilir. Şerh-i Bostan'da geçen arkaik kelimeler Bîçâre Dîvanı'nda bulunmamaktadır. Bunu sebebi olarak Bîçâre Dîvanı'nın hacim olarak küçük ve divanın Kitab-ı Bostan kadar geniş konulara temas etmiş bir eserin şerhi olmaması gösterilebilir.

Karşılaştırılan üç eserde arkaik kelimelerin anlamlarının değişmediği görülür. Dil kullanımı yönünden XIII. yy. ile XVII. yy. arasında çok fazla bir değişimin olmadığı anlaşılmaktadır. Şerh-i Bostan şerh edebiyatı açısından ciddi bir eser olduğu gibi Türk dili araştırmalarına da önemli kaynaklık edebilecek bir eserdir.

KAYNAKÇA

1. AKSAN, Doğan (1996); Türkçenin Söz Varlığı, Ankara: Engin Yayın evi.
2. AYAR, Mehmed Taha, (2007), HÂFİZ-I ŞÎRÂZÎ'NİN BAZI GAZELLERİNE

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

ŞERH TEKNİĞİ AÇISINDAN SÛDÎ ve KONEVÎ'NİN YAKLAŞIM TARZLARI, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

3. GABAİN, Anne Marie Von, (1950), Alttürkische Grammatik, Leipzig. (Türkçesi: Eski Türkçenin Grameri. Çev. Mehmet Akalın, Ankara 1988).

4. ARGUNŞAH, Mustafa (2003), "Türkçe Sözlüklerin İçeriği ve Sınırları?", Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz Sempozyumu, Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı, 3-4 Mart 2003, Ankara, s. 26-31.

5. AYDIN, Mehtap. (2007), Biçäre Divanı, Uludağ Ün., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa.

6. BOZKAPLAN, Şerifali, (2011), Necati Bey'in Türkçesi, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter s. 169

7. Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (04.10.2012, 10.38).

8. CAFEROĞLU, Ahmet, (1972), "Yunus Emrede Arhaik Unsurlar" TDE, c.XX, s.1.

9. CLAUSON, S. G., (1972), An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish Oxford: Oxford University

10. DEVELLİOĞLU, Ferit, (1962), Osmalıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat.

11. Divanü Lügat-it-Türk,(1972) Ankara, TDK Yay.

12. DİRİÖZ, H. Ali, (1980), Türk Ansiklopedisi, Sûdî, c.XXIX, s. 470, Ankara

13. DOERFER Gerhard, (1974), "Eski Türkçe ile Halaçça Arasında Şaşırtıcı bir Koşutluk", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1973-1974,: 1-12.

14. Nadelyayev V. M., Nasilov D. M., Tenişev E. R., A. M. Şçerbak, (1969), Drevnetyurkskiy Slovar, Leningrad.

15. ERASLAN, Kemal, (1992), "Çağatay Şâiri Atâyî'nin Gazelleri", TDAY-Belleten, 1987, 113-164.

16. ERASLAN K., SERTKAYA O., YÜCE N., (1979), Kutadgu Bilig Index(Dizini), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

17. ERDOĞAN, Mustafa, (2011), Bursalı Rahmi ve Divanı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

18. ERSOY, Ersan, (2010), II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî Hayatı, Eserlerive Dîvânı (İnceleme-TenkitliMetin), Marmara Üniversitesi Türkiyat AraştırmalarıEnstitüsü Eski Türk EdebiyatıBilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

19. GÜNŞEN, Ahmet (2009). "Necâtî Beğ'in Dil ve Üslubunda Türkçenin Yeri", I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Ölümünün 500. Yılında Şair Necâtî Beğ Anısına), 15-17 Nisan 2009, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi-Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli.

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

20. KAPLAN, Yunus; (2009), “Sabit’in Şiirlerinde Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer.
21. KAYA, İbrahim, (2008), “Şerh-i Divan-ı Hafız (Sûdî) Kelimeler-Remizler-Kavramlar”, Basılmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi.
22. KORKMAZ, Zeynep (1995); “Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci Cilt, Ankara: TDK Yay.: 360-364.
21. KORKMAZ, Zeynep, (2003), Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara 1992.
22. KORTANTAMER, Tunca, (1993), Eski Türk Edebiyatı Makaleler, “Mehmet Akif İle Sa’dî Arasında Muhteva ve Anlatım Tekniği Açısından Bir Karşılaştırma Denemesi”, Akçağ Yayınları, Ankara.
23. ÖLMEZ, Mehmet, (2003), Çağataycadaki Eskicil Öğeler Üzerine, Mustafa Canpolat Armağanı, A. Ata, M. Ölmez, Ankara: 135-142.
24. ÖZDEMİR, Hakan, (2012), Günümüze Göre Klasik Türk Edebiyatındaki Eskicil Unsurlar: İbn-i Kemâl Örneği, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall, s.2501.
25. ÖZDEMİR, Hakan, (2012), Ordü Üniversitesi Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Anısına)’nda sunulmuş “Sehî Bey Dîvânı’na Yansıyan Arkaik Unsurlar” adlı bildirisinin değiştirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.
26. ÖZKAN, Mustafa; TÖREN, Hatice; ESİN, Osman, (2006), Yüksek Öğretimde Türk Dili, Filiz Kitapevi, İstanbul.
27. POLAT, Hülya, (2006), Sûdî’nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelemesi, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
28. SEVORTYAN, E. V., (1974), Etimolojiçeskiy Slovar Turskih Yazıkov (Obşetyurskie İ Mejtyurskie Osnovı Na Glasnic), Moskova.
28. SÛDÎ-i Bosnavî, (1871), Şerhi Kitabı’l-Bostan, İstanbul, Matbaa-yı Amire.
29. SÛDÎ-i Bosnavî, (1854), Şerh-i Dîvân-ı Hâfız, Mısır Baskısı.
30. SÛDÎ-i Bosnavî, (1833), Şerh-i Gülistan, İstanbul.
31. Şemseddin Sami, Kamÿs-ı Türki, İstanbul, Çağrı Yay.
32. ŞÜKÜN, Ziya, (1984), Farsça-Türkçe Lügat, İstanbul, MEB. Yay.
33. Tarama Sözlüğü Ekler VII, Türk Dil Kurumu, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 212/VII, Ankara.
34. TATCI, Mustafa (1998); Yunus Emre Dîvânı, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yay.
35. TDK (2011), Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara. TDK (2012),
36. TDK Tarama Sözlüğü. (tdkterim.gov.tr)
37. TIETZE, A. (2002), Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (A-E), İstanbul, Simurg Kitabevi, cilt 1.
38. TOLASA, Harun, (1977), Divan Nesri, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.II, s. 340, Dergâh Yayınları, İst.

<http://www.turansam.org>

*****

TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Eylül 2013, Cilt: 5/Yaz, Sayı: 19,
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; September 2013, Volume: 5/Summer, Issue: 19

39. TOPARLI R., VURAL, H., KARAATLI, R., (2007), Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
40. TULUM, Mertol, (2012), Meninski Sözlüğü, TDK Yay.
41. Türk Dünyası Orak Edebiyatı, (2007), Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, c.VII, s.640, Ankara.
42. VARDAR, Berke, (2002), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul. TDK VII (1996)
43. YAVUZ, Kemal (2000), Âşık Paşa Garib-nâme, c. I/1-2, II/1-2, İstanbul: TDK Yay.
44. YILMAZ, Ozan, (2007), 16. YÜZYIL ŞÂRİHLERİNDEN SÛDÎ-İBOSNEVÎ VE ŞERH-İGÛLİSTÂN'I (İNCELEME-TENKİTLİ METİN), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
45. W. REDHUASE Sir James, (2011), Turkish and English Lexion, İstanbul, Çağrı Yay.
46. YENİ TARAMA SÖZLÜĞÜ (1993), Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara: TDK Yay., (YTS.)
47. VARDAR, Berke, N. Güz, E. Öztokat, M. Rifat, O. Senemoğlu, E. Sözer, (1978), Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara.
48. ZAVOTÇU, Gencay, (2009), "Sa'dî, Düşüncesi ve Etkileri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Der., S. 40, Erzurum s. 47- 58.